

Vilniaus universiteto
Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės katedra

Olego Blakunovo,
Neakivaizdinio skyriaus
V kurso studento

Magistro darbas
Lietuvos baudžiamosios teisės šaltiniai
Lithuanian sources of criminal law

Vadovas doc. dr. Egidijus Bieliūnas

Recenzentas doc. dr. Gintaras Švedas

2007

Turinys

Ižanga.....	3
1. Baudžiamosios teisės šaltinio samprata.....	5
2. Esminiai Lietuvos baudžiamosios teisės šaltinių raidos etapai.....	8
2.1. Ikistatutinis laikotarpis.....	9
2.2. Lietuvos statutai - istorinis Lietuvos teisės paminklas.....	10
2.3. Rusijos imperijos baudžiamosios teisės šaltiniai Lietuvoje ir tarpukario Lietuvos baudžiamieji įstatymai.....	12
2.4. Okupacinių režimų baudžiamosios teisės šaltinių ypatumai.....	13
2.5. Baudžiamosios teisės šaltinių reforma Lietuvai atkūrus nepriklausomybę.....	15
2.6. Europos Sąjungos <i>acquis communautaire</i> – sudėtinė Lietuvos nacionalinės teisės dalis.....	19
3. Norminių baudžiamosios teisės šaltinių sistema.....	23
3.1. Lietuvos Respublikos Konstitucija.....	23
3.2. Tarptautinės sutartys ir jų taikymo ypatumai Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Europos Sąjungos specifika III ramstyje.....	28
3.3. Lietuvos respublikos baudžiamasis kodeksas	35
3.4. Kiti individualaus ir norminio pobūdžio baudžiamosios teisės šaltiniai.....	42
3.4.1. Amnestija.....	42
3.4.2. Malonė.....	44
5. Visuotinai pripažinti teisės principai–Lietuvos baudžiamosios teisės šaltiniai.....	45
6. Lietuvos Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimai ir oficiali doktrina – Lietuvos baudžiamosios teisės šaltinis.....	49
7. Išvados.....	54
Santrauka.....	57
Summary.....	58
Panaudota literatūra.....	59

Ižanga

Studijų objektas – Lietuvos baudžiamosios teisės šaltiniai. Temos aktualumas pasireiškia tuo, kad doktrininė teisės šaltinių samprata teisės teorijoje pateikiama skirtingai. Neretai teisės šaltinis tapatinamas su teisės šaltinio forma, kas iš esmės neatitinka šių terminų semantinės reikšmės. Yra nusistovėjęs konservatyvus požiūris į baudžiamosios teisės šaltinių sistemą. Baudžiamosios teisės šaltinių studijoms dažniausiai suteikiamas retrospektyvus akcentas: gilinamasi į įvairių laikmečių istorinių teisės paminklų idėjų atspindžius, jų raidą, pokyčius, tradicijų formavimąsi. Be jokios abejonės, tai svarbu formuojant teisinę mintį, teisinę sąmonę ir teisinę kultūrą. Tačiau studijuoti istorinius baudžiamosios teisės šaltinius, žinant tuometinių visuomeninių santykių raidos dėsninumus, yra paprasčiau, nei analizuoti „gyvosios baudžiamosios teisės“ šaltinius, išryškinant aktualius probleminius aspektus bei numatant galimus jų sprendimo būdus. Kadangi tiek istorikai, tiek teisės mokslininkai retrospektyviai Lietuvos baudžiamosios šaltinių analizei skyrė nemažai dėmesio, studijos dalykas apims tik esminius šaltinių raidos aspektus ir iš esmės bus sukoncentruotas į „gyvosios baudžiamosios teisės“ šaltinių studiją.

Atskirų Baudžiamosios teisės mokslininkų darbų fragmentuose įvairiais aspektais pasireiškia Lietuvos baudžiamosios teisės šaltinių formų tyrimas. Pavyzdžiui, 2006 m. V. Piesliako knygoje „Lietuvos baudžiamoji teisė“ autoriaus dėmesys sukoncentruotas į senojo ir naujojo baudžiamųjų kodeksų tyrimą, tuo tarpu kiti teisės šaltiniai paminėti fragmentiškai arba išvis nepaminėti. Lietuvos baudžiamosios politikos kontekste, atskirų baudžiamosios teisės šaltinių detalią analizę, jų reikšmę valstybės baudžiamosios politikos formavimui atskleidė G. Švedas.¹

Magistriniame darbe pasinaudota bendrosios teisės teorijos ir baudžiamosios teisės mokslininkų: H. Kelzeno, H.L.A. Harto, R. Dworkino, L. Fridmeno, J. Pradello, J. Wessels, A.G. Kibalčiko, I.G. Solomčenkos, N.I. Matuzovo, A.B. Malko, M.N. Marčenkos, A.V.Poliakovo, O.N. Bibiko, S.S. Privalidovo, L.D.Gauchmano, A.V. Naumovo, B.J. Liubašeco M.A.Ibragimovo, M. Maksimaičio, A. Vaišvilos, S. Vansevičiaus, V. Piesliako, G. Švedo, D. Soloveičiko, E. Kūrio, A. Neveros, A. Abramavičiaus ir kt. darbais ir mintimis ta apimtim, kiek tai bus susiję su studijų dalyku. Dinamiškai besivystant visuomeniniams santykiams, pasikeitus saugomų vertybių sampratai ir prioritetams, atsirado būtinybė

---

¹Švedas Gintaras. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje.- Vilnius: VĮ teisinės informacijos centras, 2006.

iš esmės peržiūrėti valstybės baudžiamąją politiką. Senasis sovietinis 1961 m. Baudžiamasis kodeksas negalėjo atitikti savo funkcijų reguliuojant iš esmės naujus visuomeninius santykius – tai sąlygojo 2000 m rugsėjo 29 d. naujo Baudžiamojo kodekso patvirtinimą, kurio įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarką numatė 2002 m. spalio 29 d. Nr. IX-1162 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr.VIII-1968, Baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2000 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, ir Bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto įstatymu Nr. IX-994, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas.“(Žin., 2002, Nr., 112-4970). Šio įstatymo 1 str. numatė, naujojo Baudžiamojo kodekso, Baudžiamojo proceso kodekso ir Bausmių vykdymo kodekso įsigaliojimo datą - 2003 m. gegužės 1 d.

Strateginiai Lietuvos tikslai - siekti narystės Europos Sąjungoje (ES) suponavo sąlygą, kad valstybės teisės sistema atitiktų Europos Bendrijų (EB) teisynei (*acquis communautaire*). 2004 m. gegužės 1 d., Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, Europos Bendrijų teisė su visa savo specifika ir šaltiniais tapo sudėtine Lietuvos Respublikos teisės dalimi.

Plečiantis baudžiamosios teisės šaltinių sistemai, vienai teisės normai papildant, keičiant kitą ar esant jų konkurencijai, atsiranda objektyvių ir subjektyvių priežasčių, kurios lemia galimų teisminių klaidų atsiradimą. Tuo aspektu vis didesnę reikšmę įgyja Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialios doktrinos ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo vienodos teisminės praktikos formavimas.

Lietuvos teisinė sistema priskiriama kontinentinės teisės šeimai. Būtent teisės šaltiniai yra vienas iš pagrindinių kontinentinės teisės ir bendrosios teisės (*common law*) atskyrimo požymių arba, inversiškai, pagal tai, kokiai teisės šeimai priklauso valstybė, galima nustatyti, kokiems teisės šaltiniams teikiami prioritetai. Aiškiai išgryninto modelio neturi nei viena teisės šeima - tiek bendrojoje teisėje (*common law*) yra aiškių pozityvios teisės požymių, tiek kontinentinėje teisėje galima surasti precedento apraiškų.

Inter alia bus bandoma pakeisti Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje išlikusį konservatyvų požiūrį į baudžiamosios teisės šaltinius, praplečiant jų sistemą, akcentuojant blanketinių normų reikšmę, ribojant baudžiamojo kodekso transformacijos galimybes ir tuo pačiu nustatant fakultatyvinius baudžiamosios teisės šaltinius ir jų reikšmę. Tyrime bus akcentuojama semantinė teisės terminijos vartojimo svarba bei baudžiamosios teisės mokslininkų dalyvavimo teisėkūroje būtinumas. Studijuojant Lietuvos ir užsienio mokslininkų doktrinas, tarptautines sutartis, įstatymus, Europos Sąjungos (ES) ACQUIS, Lietuvos ir užsienio teismų praktiką, temos nagrinėjimo dalykas apima: 1) baudžiamosios teisės šaltinio sampratą; 2) trumpą Lietuvos baudžiamosios teisės šaltinių raidos analizę; 3) ES teisės šaltinių

specifiką ir jų taikymo ypatumus III ramstyje; 4) tarptautinių sutarčių ir baudžiamojo įstatymo santykį; 5) dualizmo apraiškas taikant tarptautines sutartis baudžiamojoje teisėje; 6) tarptautinių teismų, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (LAT) ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (LRKT) vienodos teisminės praktikos formavimo reikšmę ir jų sprendimų bei visuotinai pripažintų papročių ir principų vietą Lietuvos baudžiamosios teisės šaltinių hierarchijoje; 7) norminių baudžiamosios teisės šaltinių sistemos analizę; 10) baudžiamosios teisės šaltinio formos – Baudžiamojo kodekso (BK) santykį su kitomis teisės šakomis; 11) Baudžiamojo kodekso atskirų straipsnių problematiką.

Rašant darbą, naudojami istorinis, teleologinis, lyginamasis, loginis - sisteminis, lingvistinis, aprašomasis, tiriamasis ir kiti metodai, padedantys detaliam ir sistemiškai atskleisti nagrinėjamo dalyko aktualumą, išryškinti probleminius aspektus, atskleisti galimus jų sprendimo būdus, pateikti išsamias ir logiškas išvadas.

1. Baudžiamosios teisės šaltinių samprata

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas šaltinį apibrėžia kaip tą, kas duoda pradžią, iš kur kas išeina. Didžioji dalis teisės mokslininkų teisės šaltinį plačiaja prasme supranta kaip visuomeninius santykius, kurių reguliavimo imasi kompetentingos politinės valdžios institucijos. Profesorius S. Vansevičius plačiuoju požiūriu teisės šaltinį supranta kaip visuomeninius santykius, kuriuos reikia reguliuoti ir kuriuos įsisąmonina įstatymų leidėjas. JAV teisininkas L. Fridmenas rašo, jog teisės sistema ir visuomeninė politinė aplinka tarpusavyje susijusios ir priklausomos, o toji aplinka yra varomoji jėga ir tam tiktas materialus teisės šaltinis¹. Juridiniame enciklopediniame žodyne (rusų kalba) teisės šaltinio samprata pateikiama kaip kompetentingų valdžios institucijų naujai sukurtų ar sankcionuotų teisės normų išorinė išraiškos forma, kurios pagalba įstatymų leidėjo valia, atsispindėjusi teisėkūroje, įgyja visuotinai privalomą pobūdį. Profesorius A. Vaišvila juridinį teisės pradą (ištakas) mato teisinių idėjų formavime². Tačiau tokia teisės šaltinio samprata dėl pernelyg didelio abstraktumo negali būti absoliuti. Be to, tam, kad teisinė idėja neapsiribotų pasąmonine egzistencija, ji turi įgauti materialią išraiškos formą. Tai gali pasireikšti žodžiu, raštu ar konkludentiniais veiksmais. Pats terminas „forma“ nėra vienareikšmis: jis atspindi ne tik išorinę teisės šaltinio išraišką bei tos išraiškos teisinę galią, bet ir vidinę sandaros struktūrą,

---

¹Vansevičius S. Lietuvos valstybės ir teisės istorija.- Vilnius: Justitia, 2000. P 115.

² Vaišvila Alfonsas. Teisės teorija: vadovėlis. – Vilnius : Justitia, 2000. P. 167.

įvairių procesų įgyvendinimo mechanizmus ir pan. Todėl svarbu, kokiame kontekste šis terminas bus vartojamas. Panašiai galima apibūdinti ir „teisės šaltinio“ termino daugiareikšmiškumą (abstraktumą): priklausomai nuo konteksto jis gali būti vartojamas kaip teisėkūros technikos šaltinis, teisės normų šaltinis ir teisinės minties šaltinis. Problemos atsiranda, kai ir šiaip jau abstrakčius minėtus terminus teisininkai pradeda vartoti kaip sinonimus. Tam aiškiai pasitarnavo normatyvistinės (etatistinės) sovietinės teisės tradicijos, kai formos ir turinio tapatumas buvo pačios teisės išraiška. Šiuo aspektu, siekdamas, kad būtų pašalintos teisės šaltinio ir teisės formos tapatinimo apraiškos, A. Vaišvila siūlo „teisės šaltinis“ terminą pagal austrų, vokiečių, lenkų teisės mokslininkų koncepcijas transformuoti į du konkretesnius terminus – teisės normų šaltinis (*fontes juris oriundi*) ir teisinės minties šaltinis (*fontes juris cognoscendi*). Vokiečių ir austrų teisininkai pastarąjį vadina teisės pažinimo šaltiniu (*rechts erkentnisquellen*)¹. Problema ta, kad A. Vaišvilos pasiūlytas terminas taip pat nėra visiškai tikslus, nes teisinių minčių, idėjų šaltinis yra teisinė sąmonė, kurią ir formuoja teisės pažinimo šaltiniai. Todėl logine prasme austrų – vokiečių mokslininkų pasiūlytas terminas yra priimtinesnis. Koks terminas bus vartojamas, teisės pažinimo, teisinės minties, ar teisinės informacijos yra susitarimo dalykas, svarbu juos tinkamai susieti su prielinksnių „iš“ ir „apie“ vartojimu, teisės normų šaltinio galiojimu ir šio šaltinio panaudojimo kontekstu. Baudžiamoji teisė yra *ultima ratio* priemonė ir jos pavadinimas suponuoja pagrindinę funkciją – užtikrinti dinamišką visuomeninių santykių vystymąsi, saugant teisinius gėrius nuo pavojingo, nusikalstamo kėsینimosi, numatant veiksmingus, proporcingus ir atgrasančius baudžiamuosius padarinius. Tam, kad teisės norma įgytų juridinę galią, ji turi būti formaliai apibrėžta, kitaip tariant, privalo turėti išorinę išraiškos formą, kuri savo ruožtu priklauso nuo ją priėmusios institucijos kompetencijos ir priėmimo procedūrų. Tokiu būdu teisės normos forma gali būti: įstatymas, Seimo ar vyriausybės nutarimas, prezidento dekretas, ministro įsakymas ir pan. Kadangi baudžiamosios teisės padariniai yra tiesiogiai susiję su konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių ribojimu, šių ribojimų išorinė išraiškos forma turi prilygti įstatymo teisinei galiai. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 7 str. 2 d. skelbia, kad galioja tik paskelbti įstatymai. Jų įsigaliojimo tvarką reglamentuoja 1993 m. kovo 6 d. įstatymas Nr. I-119 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir tvarkos“, kuris buvo pakeistas naujos redakcijos 2002 m. gruodžio 10 d. Lietuvos Respublikos įstatymu Nr. IX-1270, įsigaliojusi 2003 m. sausio. 1d. (Žin., 1993, Nr.12-296).

Apibendrinant galima konstatuoti, kad pagrindinis baudžiamosios teisės (normų) šaltinis yra įstatymas. Priklausomai nuo jo galiojimo ir panaudojimo konteksto jis gali būti

---

¹ Vaišvila Alfonsas Teisės teorija: vadovėlis. – Vilnius : Justitia, 2000.P. 237

teisės normų šaltiniu, jei tai susiję su teisės taikymu ir gali būti teisinės minties šaltiniu, jei tampa baudžiamosios teisės mokslo studijų dalyku. Tačiau šiame kontekste svarbu suvokti: jei kiekvienas baudžiamosios teisės normų šaltinis tuo pačiu yra ir teisinės minties šaltinis, tai ne kiekvienas teisinės minties šaltinis yra baudžiamosios teisės normų šaltinis. Pirmiausia, pagrindinis baudžiamosios teisės normų šaltinis yra originalus įstatymų leidėjo suformuluotas ir Lietuvos Respublikos Prezidento pasirašytas ir oficialiajame Lietuvos Respublikos leidinyje „Valstybės žinios“ įstatymo nustatyta tvarka paskelbtas tekstas. Jei įstatymu teisės normos buvo papildytos ar pakeistos, teisės normų šaltiniu taip pat tampa įstatymo papildymo ar pakeitimo įstatymas, paskelbtas oficialiame leidinyje įstatymo nustatyta tvarka. Jei įstatymas nustatyta tvarka nustoja galioti, jis praranda teisės normų šaltinio statusą ir tampa vien teisinės minties (teisės pažinimo) šaltiniu. Taip pat svarbu atskirti teisės normų šaltinio formą nuo informacijos apie tą šaltinį formas. Pavyzdžiui, teisinės minties (teisės pažinimo) šaltinis - Teisinės informacijos centro išleistas Baudžiamasis kodeksas - autorinis kūrinys (duomenų bazė), pateikiantis susistemintą informaciją apie oficialų norminį baudžiamosios teisės šaltinį, nėra *per se* baudžiamosios teisės normų šaltinis. Tą patį galima pasakyti ir apie Lietuvos Respublikos Seimo internetinėje prieigoje skelbiamą aktualią įstatymų redakciją - metodiškai sutvarkytą informaciją apie atskirus teisės normų šaltinius. Prie teisinės minties (teisės pažinimo) šaltinių priskiriami komentarai, publikacijos, leidiniai ir pan. informacija apie teisės normų šaltinį.

Terminų vartojimo klaidos dažniausiai pasireiškia teisės normų šaltinį tapatinant su informacijos apie teisės normas šaltiniu. *Inter alia* pasitaiko atveju, kai teisininkai įstatymo vidinės struktūros elementus tapatina su teisės normos struktūros elementais arba, atvirkščiai, teigia jog lygiagrečiai egzistuoja straipsnio hipotezė, dispozicija ir sankcija, kurių, anot jų, negalima tapatinti su teisės normos hipoteze dispozicija ir sankcija. Kitaip tariant, atskiria tekstinę teisės normos struktūrą nuo loginės. R. Dworkinas veikale „Teisės imperija“ tokio pobūdžio situacijas įvardija kaip semantinį geluonį. Puikus pavyzdys galėtų būti Baudžiamojo kodekso 3 straipsnio 2 ir 3 dalyse įtvirtintos teisės normos, reglamentuojančios baudžiamojo įstatymo galiojimo laiką. Minėto straipsnio 2 dalis skelbia, kad „veikos nusikalstamumą panaikinant, bausmę švelninantis arba kitokiu būdu nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį palengvinantis įstatymas, turi grįžtamąją galią, t.y. taikoma iki tokio įstatymo įsigaliojimo nusikalstamą veiką padariusiems asmenims, taip pat atliekantiems bausmę bei turintiems teistumą asmenims“. Šios straipsnio 2 dalies tekstas jokių problemų nekelia, tuo tarpu 3 dalies teisės normoje, numatančioje, kad „baudžiamasis įstatymas, nustatantis veikos nusikalstamumą, griežtinantis bausmę arba kitaip sunkinantis nusikalstamą veiką padariusio

asmens teisinę padėtį, neturi grįžtamosios galios. Išimtį sudaro šio kodekso normos, nustatančios atsakomybę už <...>“ kelia rimtą problemą, nes teisės normos išraiškos forma atskiriama nuo jos turinio arba atvirkščiai – teisės norma sutapatinama su jos išraiškos forma. Tokiu būdu norma praranda formalų apibrėžtumą tuo pačiu ir teisinę galią. Šiuo aspektu baudžiamasis įstatymas turi grįžtamąją galią, bet tik ta apimtimi, kokia numatyta 3 straipsnio 3 dalyje įvardintų septynių straipsnių teisės normose, numatančiose atsakomybę už genocidą, karo nusikaltimus ir nusikaltimus žmoniškumui.

Klaidų tikimybė ženkliai sumažėja kryptingai ir sistemiškai veikiant profesinę teisinę sąmonę (keliant teisinę kvalifikaciją), studijuojant baudžiamosios teisės normų, teisinės minties (teisės pažinimo) šaltinius, istorinius teisinius paminklus, kuriuose atsispindi tuometinės teisinės idėjos, jų raidos dėsningumai, teisinių tradicijų formavimasis.

2. Esminiai Lietuvos baudžiamosios šaltinių teisės raidos etapai

Baudžiamosios teisės teorijoje priimta baudžiamosios teisės šaltinių raidos etapus suskirstyti į: 1) ikistatutinis; 2) Lietuvos Statutų galiojimo (1529-1840); 3) Rusijos imperijos baudžiamųjų statutų galiojimo (1840-1917); 4) tarpukario Lietuvos baudžiamųjų šaltinių galiojimo (1918-1940); 5) Hitlerinės ir sovietinės okupacijų baudžiamųjų šaltinių galiojimo (1940-1990). Tolesnė raida baigiasi baudžiamųjų įstatymų reforma Nepriklausomoje Lietuvoje ir Naujo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimu (1990-2000 m.). Atsižvelgus į realijas, pastarąjį raidos etapą būtina pakoreguoti ir užbaigti tokia redakcija – nuo Nepriklausomybės atkūrimo iki įstojimo į Europos Sąjungą (1990-2004 m.) bei po 2004 m., Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare. Kadangi esminis temos tikslas orientuotas į šiuolaikinės baudžiamosios teisės šaltinių sistemos analizę, nes istorinei Lietuvos baudžiamosios teisės šaltinių raidai istorikai ir teisės mokslininkai (S. Vancevičius, M. Maksimaitis, V. Andriulis ir kt.) skyrė nemažai dėmesio, *inter alia*, temos apimtį ribojimas neleidžia pernelyg gilintis į kiekvieną raidos etapą, istorinių teisės paminklų studija apsiribos esminiais aspektais.

2.1. Ikistatutinis laikotarpis

Apie pirmąją baudžiamosios teisės šaltinių raidos etapą informacijos sukaupta mažiausiai. Tos informacijos pagrindą sudaro perrašymai, vertimai, laiškai, kiti teisės pažinimo šaltiniai apie tuometinio laikmečio baudžiamąją teisę. Be rašytinių dokumentų apie laisvų miestų (Lietuvoje-Magdeburgo) teisę teisės mokslininkai prie Lietuvos baudžiamosios teisės šaltinių priskiria 1340 m. Prūsų (Pamedės) teisiną ir 1468 m. Kazimiero teisiną. Dėl Pamedės Teisyno priskirtinumo Lietuvos baudžiamosios teisės šaltiniams kyla tam tikrų abejonių. Nors jis galiojo vienoje iš vienuolikos prūsų žemių, tačiau tai buvo vokiečių, kolonizavusių prūsų žemes, primestas teisės aktas, pagrįstas grynai luominiu principu (visiškai atitinka L.Gumplowicz prievartos teoriją), skirtas palaužti laisvų prūsų pasipriešinimą kolonizatoriams.

Vartojant dabartinę teisinę terminiją galima konstatuoti, kad teisynas numatė atsakomybę už nužudymą, vagystę (buvo atskirta atviroji nuo slaptosios), plėšimą kelyje (kvalifikuojantis paprasto plėšimo požymis), svetimo turto sužalojimą, išžaginimą, sveikatos sutrikdymą (sužeidimas, sužalojimas, galvos žaizdos), garbės ir orumo įžeidimą bei viešos tvarkos pažeidimą. Teisyne galima išskirti nusikalstamų veikų padarymo stadijas (pasikėsinimas išžaginti) ir formalių nusikalstamų veikų konstrukcijos požymius (kėsinimasis į vokiečio gyvybę). Bausmės sudarė trijų rūšių sistemą: pinigine išpirka (paprasta, dviguba, kaklo išpirka), kūno žalojimas ir mirties bausmė.

1468 m. Kazimiero Teisyno atsiradimą lėmė 1447 m. Žemės privilegija, kuri įtvirtino, didžiojo kunigaikščio ir feodalų pasižadėjimą nepriimti svetimų valstiečių. Svetimo valstiečio prisiviliojimas buvo prilyginamas vagystei. Kazimiero teisiną sudarė tik 24 straipsniai, iš kurių 17 buvo skirti atsakomybei už vagystę, kiti – už savavališką miško iškirtimą ir turto atėmimą užpuolant. Paklydusio arklio, žirgo, rastų daiktų pasisavinimas taip pat prilygo vagystei. Materiali atsakomybė atsirasdavo nuo septynių metų amžiaus. Nuo kokio amžiaus atsiranda baudžiamoji atsakomybė Teisyne neparašyta. Sprendžiant žalos atlyginimo klausimą, skirtingai nuo Pamedės Teisyno, buvo įvesta ribota atsakomybė t.y. atlyginti žalą turėjo pats kaltininkas, nebent jo šeimos nariai žinojo apie vagystę ar pasinaudojo pavogtu daiktu (5 str.). Teisyne - svarbus kaltės įrodymo faktas: vien seklio kaltinimų, jei pavogtas daiktas nerastas ir asmuo anksčiau neteistas, nepakadavo. Asmuo buvo laikomas kaltu: jį sugaunant su įkalčiais, jei jis pats prisipažįsta, jei yra „gerų liudytojų“ parodymai. Bausmės dydį lėmė nusikalstamos veikos pakartotinumai ir pavogto daikto vertė. Daugiau kaip pusė kapos grašių pavogto daikto vertė (karvė, arklys, žirgas) ar pakartotina vagystė lėmė mirties bausmę pakariant. Kazimiero Teisyno 21 str., numatantis savavališką miško kirtimą, ir turto atiminėjimą, buvo detalizuotas ir

perkeltas į 1529 m. Lietuvos Statuto VII sk. 19 art. Taip pat į Statutą buvo perkelta ir bausmė už svetimų valstiečių prisiviliojimą.

2.2. Lietuvos Statutai – istorinis Lietuvos teisės paminklas

Vienas reikšmingiausių ne tik Lietuvos, bet ir Europos istorijos bei teisės rašytinių paminklų yra Lietuvos Statutai. I 1529 metų statutas buvo sudarytas ponų iniciatyva. Statutas sudarytas iš 13 skyrių (246 artikulų). Baudžiamajai teisei ir baudžiamajam procesui skirti V-X skyriai. Smulki bajorija, nepatenkinta esamomis privilegijomis, reikalavo naujo statuto. Tai lėmė II 1566 m. Statuto atsiradimą. Pats išsamiausias, 1588 m III Lietuvos Statutas galiojo iki 1840 m.

Statutuose vartojami nusikaltimą apibrėžiantys terminai, atspindėjo nusikaltimo pobūdį (zbytok, vystupok, škoda, zločinstvo, kryvda) ir reiškė skriaudą nukentėjusiajam ir Didžiojo kunigaikščio nustatytos teisinės tvarkos pažeidimą. Tame, kad nukentėjusysis pats turėdavo surasti kaltininką ir dalyvauti procese galima išvelgti privataus kaltinimo užuomazgą. Nors buvo numatytas nukentėjusiojo ir kaltininko susitaikymo institutas, tai nereiškė, kad valstybė likdavo nuošalyje, palikdama viską savireguliacijai. Už papročio, įstatymo pažeidimą ar už parodytą nepaklusnumą kaltininkas turėdavo atlyginti padarytą žalą ne tik nukentėjusiam, bet sumokėti padarytos žalos dydžio baudą valstybei. Susitaikymas nebuvo galimas padarius sunkų nusikaltimą. Už šių reikalavimų nesilaikymą buvo persekiojamas pats nukentėjęs asmuo. Statutuose yra numatytas bendrininkavimo institutas, tačiau jis nebuvo aiškiai apibrėžtas. Prie dabartinių bendrininkavimo rūšių buvo priskiriami ir prisidėjimas, ir slėpimas. Visi bendrininkai buvo baudžiami vienodai, išskyrus užpuolimo atvejį, kai užpuolikas buvo baudžiamas griežčiau. Statutuose buvo atskirtos kaltės formos (tyčia ir netyčia-neatsargumas). Priklausomai nuo nusikalstamo kėsینimosi į atskirus saugomus teisinius gėrius nusikaltimai galėjo įgauti formalią konstrukciją, kuri dažniausiai pasireiškėdavo nusikaltimuose valstybei. Buvo numatytos nusikalstamos veikos stadijos – pasirengimas ir pasikėsinimas. Rengimosi stadijos pakako, kad asmuo būtų apkaltintas nusikaltimu valstybei, jei jis atliko veikas numatytas pirmame statutų straipsnyje (kėsinimasis į didžiojo kunigaikščio sveikatą, didžiojo kunigaikščio regalijos kalti pinigus pažeidimas, valstybės išdavimas, atvedimas į šalį prieš kariuomenės ir kt.). Tuo tarpu pasikėsinimo stadijoje buvo numatyta atsakomybė už nusikaltimus gyvybei, sveikatai, kūno neliečiamumui. Nusikaltimai padaryti šioje stadijoje taip pat turėjo formalią konstrukciją. Įdomiai buvo nustatomas priežastinis ryšys, kur padarinių atsiradimas buvo siejamas su apibrėžtu laiko tarpu: jei nuo sužalojimo asmuo mirė praėjus

daugiau nei 24 valandoms, kaltininkas nebuvo traukiamas atsakomybèn už nužudymą. Buvo numatyti būtinosios ginties ir būtinojo reikalingumo institutai. II Statutas numatè subjekto atsakomybès amžių nuo 14 m., o III Statute šis amžius padidėjo iki 16 metų. Nepilnametis turėjo užmokėti arba atidirbti bausmę. Už pakartotiną nusikaltimą nepilnametis buvo baudžiamas kūno bausme teismo nuožiūra. Mirties bausmė nepilnamečiui nebuvo skiriama. Nepakaltinamas asmuo, jei buvo sukurstytas, už padarytą nusikaltimą neatsakė. Tačiau jam buvo skiriama kalėjimo bausmė, jei jis savarankiškai padarė nužudymą ar kūno sužalojimą. Jei asmuo susirgo psichine liga ir padarė nusikaltimą, jis buvo baudžiamas griežčiau, motyvuojant, kad, žinodamas apie savo negalią, jis turėjo pasirūpinti ir tinkama apsauga.

Buvo numatyti kvalifikuoti ir privilegijuoti nusikalstamų veikų požymiai. Statutai kvalifikuotu nužudymu laikė: 1) tėvų; 2) vyro arba žmonos; 3) savo pono nužudymą; 4) nužudymą iš keršto arba pykčio; 5) nužudymą iš pasalų, klastingai; 6) dvaro užpuolimo atveju; 8) vyro nužudymas, kai tai padaro žmonos pagrobėjas. Nužudymą lengvinantys (privilegijuoti) požymiai buvo šie: 1) savo vaiko ar nesantuokinio vaiko nužudymas; 2) nužudymas dvikovoje; 3) nužudymas susikivirčijus; 4) nužudymas, padarytas psichiškai nesveiko asmens; 5) nužudymas kankinant vagį¹.

Nusikaltimai Statutuose išdėstyti luominiu principu. Pagal kėsinišios objektą juos galima suskirstyti į: nusikaltimus valstybei (atskirai išskirti kariniai nusikaltimai) ir valdymo tvarkai (Statutų I skyrius) turtinius nusikaltimus (I Statuto – VII, IX, XI; II skyriai III Statuto - IX, X, XIII, XIV skyriai), nusikaltimus gyvybei, sveikatai (I Statuto - VII skyrius, II ir III Statutų - XI skyrius bei III statuto - XIV skyrius), nusikaltimus teisingumui (I Statuto - VI skyrius, II ir III Statutų – IV skyrius), nusikaltimus dorovei (II ir III Statutų - V, VIII, XI, X skyriai; III Statuto - XIV skyrius), nusikaltimus garbei ir orumui (III Statuto - I, IV, XIII skyriai). Statutuose įvardintos bausmės skyrimas taip pat priklausė nuo kaltininko luomo: vienokios bausmės buvo taikomos šlėktoms ir kitokios - valstiečiams. Bausmės, numatytos Statutuose, atlikdavo dvi pagrindines funkcijas: atpildas už padarytą nusikaltimą ir kompensacinė (galvinės baudos) bei papildomą - prevencinę (viešas bausmių atlikimas). Priklausomai nuo padarytos veikos pavojingumą ir žalos dydžio buvo taikomos tokios bausmių rūšys : 1) mirties bausmė (kuri priklausomai nuo nusikalstamos veikos, galėjo būti: sudeginimas, paskandinimas, ketvirčiavimas, sodinimas ant kuolo, pakorimas, nukankinimas); 2) kūno žalojimas (šnervių perplėšimas, kūno plėšymas replėmis, galūnių žalojimas, plakimas rykštėmis); 3) baudos (galvinės ir kitos); 4) turto konfiskavimas; 5) kalėjimas; 6) garbės

---

¹Vansevičius S. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniai teisiniai institutai: pagal Lietuvos 1529, 1566, 1588 m. Statutus. – Vilnius: Mintis, 1981.

atėmimas.

Reziumuojant galima pasakyti, kad Lietuvos Statutai, kaip pirmasis kodifikuotas teisės šaltinis, atspindėjęs tuometines teises idėjas, turėjo didžiulę reikšmę ne tik Lietuvos gyventojų teisinės kultūros formavimui, bet ir kaimyninių valstybių teisinių sistemų tobulinimui. Vien tas faktas, kad Statutai buvo taikomi 250 metų, daug pasako apie juose atskleistos tuometinės teisinės minties tobulumą.

Svarbiausių Lietuvai poststatutinių istorinių įvykių raidos kontekste Lietuvos baudžiamoji teisė iš esmės atspindėjo užsienio valstybių baudžiamosios teisės šaltiniuose išreikštas teises idėjas. Tokia situacija susiformavo dėl ilgalaikių okupacijų, politinių režimų kaitos ir kitų objektyvių ir subjektyvių aplinkybių. Praktiškai, tik nuo 2000 m. rugsėjo 26 d., priėmus naują Lietuvos Respublikos Baudžiamąjį kodeksą, kuris įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 d., Lietuva įgijo savarankišką baudžiamosios teisės šaltinį, atspindintį bendrus, visuotinai pripažintus teisės principus.

2.3. Rusijos imperijos baudžiamosios teisės šaltiniai Lietuvoje ir tarpukario Lietuvos baudžiamieji įstatymai

1840 m. Caro Nikolajaus I įsakymu buvo panaikintas III Lietuvos Statuto ir pagal jį išleistų Seimo konstitucijų ir nutarimų galiojimas ir nuo to laiko Lietuvos teritorijoje įsigaliojo bendrieji imperijos įstatymai, tarp jų ir „Įstatymų sąvadas“ (*Свод законов*). 1845 m., valdant carui Aleksandru II, buvo priimti nauji Baudžiamieji nuostatai (*Уложение о наказаниях уголовных и исправительных*), kurie įsigaliojo 1846 m. gegužės 1 d. Šie nuostatai jau turėjo atskirą bendrąją dalį, bet dėl savo netobulo kazuistinio pobūdžio, bausmių sistemos nesuderinamumo vėliau buvo ne kartą taisomi. 1864 m. kartu su teismų reforma, buvo priimtas „Bausmių statutai“ (*Уложение о наказаниях*), kuriame išskirti lengvesni nusikaltimai, dėl kurių iškeltas bylas sprendė taikos teisėjai. Lietuvoje iki I Pasaulinio karo praktiškai galiojo akivaizdžiai pasenęs 1864 m. Bausmių statutai. Tuo tarpu XIX a. pabaigoje Rusijos teisės mokslas, sparčiai perėmęs Vakarų Europos teises vertybes, plačiai išgarsina teisės teoretiką L. Petražyckį (1867-1931), kuris prisidėjo ir prie 1903 m. Baudžiamąjo statuto projekto rengimo. Jis buvo parengtas įvertinant tuometinės Europos baudžiamosios teisės laimėjimus: buvo parašytas aiškia kalba, turėjo tikslią terminiją, turėjo racionalią sistemą derinant bauginimą su individualia prevencija¹. Tačiau jo liberalus turinys neatitiko carinės Rusijos

---

¹Maksimaitis Mindaugas. Užsienio teisės istorija: vadovėlis.-Vilnius: Justitia, 2002. P. 248.

imperinio mąstymo, todėl 1906 m. įsigaliojo tik atskiri jo skyriai susiję su valstybiniais ir religiniais nusikaltimais. Tuo tarpu 1903 m. Statuto atitikimas Vokietijos baudžiamajai teisei lėmė jo įsigaliojimą Lietuvos teritorijoje kaizerinės okupacijos laikotarpiu, o dėl savo universalumo, pakeitus kai kuriuos straipsnius, jis tapo ir Nepriklausomos Lietuvos baudžiamosios teisės šaltiniu.

Statutą sudarė: bendrosios dalies skyrius ir specialioji dalis, kurią sudarė 35 skyriai, kuriuos savo ruožtu sudarė 73-687 straipsniai. 1919 m. sausio 16 d. Lietuvos valstybės Tarybos Prezidiumas Laikinajame Lietuvos Teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatyme (Vyriausybės žinios, Nr. 2-3) buvo įtvirtinta *expressis verbis* nuostata, pakeičianti Statuto bausmių sistemą: 1) mirties, nutrėmimo, grąsos kalėjimo bausmės buvo keičiamos į sunkiųjų darbų kalėjimo bausmę; 2) tvirtovės kalėjimo bausmė buvo pakeista į paprastą kalėjimą; 3) papildomai buvo įvesta arešto ir piniginių baudų bausmės. Nusikaltimai Baudžiamajame statute buvo skirstomi į didžiuosius nusikaltimus, nusikaltimus ir nusižengimus. Nors Statutas pagal tą laikmetį buvo palyginus modernus, jame taip pat buvo nemažai kazuistikos ir jis ne vieną kartą buvo keičiamas. Tolesnis Rusijos įstatymų galiojimas buvo patvirtintas Lietuvos valstybės konstitucijose. Be šio baudžiamosios teisės šaltinio, 1919 m. kovo 5 d. Valstybės taryba priėmė „Ypatingus Valstybės apsaugos įstatus“ Šio teisės akto 14 paragrafas numatė aštuonias nusikalstamas veikas, už kurias buvo numatyta mirties bausmė tose vietovėse, kur buvo paskelbtas karo stovis. Vėliau 1938 m. jis buvo detalizuotas „Tautai ir valstybei saugoti įstatymu“, praplečiant nusikaltimų valstybei skaičių. Atsakomybė už nusižengimus buvo numatyta ir Darbo dienos ilgumo įstatyme, Spaudos įstatyme, Susirinkimų įstatyme, Muitinių įstatuose, Medžioklės įstatyme, Emigracijos įstatyme ir kt.¹ Tuo tarpu Klaipėdos krašte galiojo Vokietijos baudžiamasis kodeksas (*Strafgesetzbuch*) ir Klaipėdos seimelio priimti baudžiamieji įstatymai.

2.4. Okupacinių režimų baudžiamosios teisės šaltinių ypatumai

1940 m. birželio 15 d. , Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, tą pačių metų lapkričio 6 d. TSRS Aukščiausios Tarybos Prezidiumas Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo prašymu priėmė įsaką „Dėl laikino taikymo RTFSR baudžiamųjų, civilinių ir darbo įstatymų Lietuvos, Latvijos ir Estijos teritorijoje“. Šis įsakas turi istorinę reikšmę, kaip nonsensinis

¹Baudžiamoji teisė: bendroji dalis: [vadovėlis / V. Pavilionis, G. Švedas, A. Abramavičius...[et al.]-Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 80.

teisės aktas, pažeidžiantis visuotinai pripažintą baudžiamosios teisės *lex retro non agit* principą. Jame buvo numatyta atsakomybė pagal RTFSR baudžiamąjį kodeksą už nusikaltimus, padarytus Lietuvos, Latvijos ir Estijos teritorijoje iki įvedant joje tarybų valdžią. Pagal šį įsaką prieš dešimtis tūkstančių Lietuvos gyventojų buvo vykdomos okupacinės valdžios represijos (mirties bausmės, ilgalaikis kalėjimas, trėmimai). Vienai okupacijai pakeitus kitą, t.y. fašistinei Vokietijai okupavus Lietuvą, formaliai okupuotos Lietuvos teritorijoje buvo atstatyti nepriklausomos Lietuvos baudžiamieji įstatymai. Bet šių įstatymų galiojimas buvo reliatyvus, nes buvo padarytos išimtys, kad jis netaikomas vokiečiams ir žydams, *inter alia*, kariuomenės ir policijos instrukcijos ir įsakymai turėjo viršenybę Lietuvos įstatymų ir lietuviškų teismų sprendimų atžvilgiu. Vėl pasikeitus okupaciniams režimams, sugrįžo ir RTFSR baudžiamojo kodekso galiojimas. Buvo priimta visa eilė TSRS Aukščiausios Tarybos Prezidiumo įsakų: 1) dėl mirties panaikinimo (1947 m.), kuri 1950 m. vėl įteisinama ir taikoma už tėvynės išdavimą, šnipinėjimą, kenkimą ir diversijas; 2) „Dėl piliečių asmeninės apsaugos sustiprinimo“; 3) „Dėl baudžiamosios atsakomybės už valstybinio ir visuomeninio turto grobimą“.

Vienas iš reikšmingesnių sovietinių baudžiamosios teisės šaltinių buvo 1961 m. Lietuvos TSR baudžiamasis kodeksas, vienokia ar kitokia išraiškos forma galiojęs Lietuvoje iki 2003 m. gegužės 1 d. (naujo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso įsigaliojimo datos). Šio kodekso bendrąją dalį sudarė 5 skyriai: bendrieji nuostatai, nusikaltimas, bausmė, bausmės skyrimas ir atleidimas nuo bausmės, priverčiamos medicinos ir auklėjamojo pobūdžio priemonės. Ypatingoji (specialioji) dalis buvo suskirstyta į 11 skirsnių: valstybiniai nusikaltimai, nusikaltimai socialinei nuosavybei, nusikaltimai asmens gyvybei, nusikaltimai sveikatai, nusikaltimai laisvei ir orumui, nusikaltimai politinėms ir darbinėms piliečių teisėms, nusikaltimai asmens nuosavybei, ūkiniai nusikaltimai, pareiginiai nusikaltimai, nusikaltimai teisingumui, nusikaltimai valdymo tvarkai, nusikaltimai visuomenės saugumui, ir viešajai tvarkai, klasiniai nusikaltimai. Baudžiamoji atsakomybė už kodekse numatytas veikas atsirasdavo nuo 16 metų. Už tyčinį nužudymą, tyčinį kūno sužalojimą, sukėlusį sveikatos sutrikdymą, išžaginimą, plėšimą, vagystę, ir chuliganizmą kodeksas numatė baudžiamąją atsakomybę nuo 14 metų. Kodeksas *expressis verbis* atskyrė valstybės nuosavybę nuo asmeninės, tuo pačiu valstybės nuosavybei suteikdamas aiškų prioritetą. Be to, liūdnei pagarsėjo 68 straipsnis, numatantis atsakomybę už tarybų valdžios kritiką, ir literatūros, kurioje neigiamai pasisakoma tarybų valdžios atžvilgiu, gaminimą ir platinimą. Šio straipsnio normos dispozicija aiškiai neatitiko visuotinai priimtųjų principų, įtvirtintų Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnyje.

2.5. Baudžiamosios teisės šaltinių reforma Lietuvai atkūrus nepriklausomybę

1990 m. kovo 11 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos laikinojo Pagrindinio įstatymo“ 3 punkte buvo nustatyta, kad Lietuvos Respublikoje ir toliau galioja iki šiol galioję Lietuvos įstatymai ir kiti aktai, kurie neprieštarauja Lietuvos Respublikos Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui (Žin., 1990, Nr. 9-224). Tokiu būdu 1961 metų Baudžiamasis kodeksas tęsė savo galiojimą Lietuvos Respublikoje, nors jo atitikimas Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui buvo, švelniai tariant, labai abejotinas. Dėl tos priežasties, atkūrus Nepriklausomybę, toliau aktyviai dirbo baudžiamosios teisės mokslininkų grupė sudaryta 1988 m. naujam Baudžiamajam kodeksui rengti.

Pirmieji 1961 m. Baudžiamojo kodekso pakeitimai buvo padaryti 1990 m. spalio 4 d. Įstatymu (Žin., 1990, Nr.31-740), kuris išsprendė susidariusią neapibrėžtą situaciją, kai valstybėje, atsiribojusioje nuo sovietinės sistemos, puse metų galiojo įstatymai, ginantys sovietinę santvarką. Aiškios koncepcijos, kas yra valstybiniai nusikaltimai ir įstatymo projekto, kuris atitoltų nuo sovietinės valstybinių nusikaltimų koncepcijos nebuvo, todėl įstatymų pakeitimai buvo labiau kosmetiniai ir iš dalies dar atspindėjo tarybinės valstybinių nusikaltimų koncepcijos nuostatas¹.

Buvo panaikinti: 1, 2, 5, 74, 81, 143 ir 214¹ str., buvo pasisakyta dėl mirties bausmės taikymo ir jos pakeitimo laisvės atėmimu iki gyvos galvos, iš esmės pakeistas minėto 68 str. pavadinimas ir tekstas (vieši raginimai smurtu pažeisti Lietuvos Respublikos suverenitetą), straipsniuose Lietuvos TSR buvo pakeista į Lietuvos Respublika ir kt. pakeitimai. Kaip atskirą baudžiamosios teisės šaltinį, galiojusį iki 1998 m. balandžio 21 d. (Žin., 1998, Nr. 42-1140), būtina paminėti 1992 m. balandžio 9 d. Lietuvos Respublikos įstatymą „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ (Žin., 1992, Nr. 13-342), kurio atsiradimą lėmė 1940-1953 m. slaptų archyvinų dokumentų išslaptinimas. Jie atskleidė sovietinės valdžios vykdomų represijų prieš Lietuvos piliečius nusikalstamą pobūdį. Buvo manoma, kad represijos turėjo genocido požymių, bet kaltuosius asmenis patraukti baudžiamojon atsakomybėn nebuvo galima, nes Lietuvos įstatymai nenumatė tokios nusikalstamos veikos. Po ilgų svarstymų ir diskusijų buvo priimtas minėtas įstatymas, kurio 1 str. apibrėžė genocido sampratą, o 2 str. buvo konstatuojama, kad Lietuvos žmonių žudymas, kankinimas, jos gyventojų deportavimas, padaryti nacistinės Vokietijos ar SSSR okupacijos ir aneksijos Lietuvoje metais, atitinka tarptautinės teisės normose numatyto genocido nusikaltimo požymius. Tačiau iškilo problema,

---

¹Piesliakas Vytautas. Lietuvos baudžiamoji teisė.- Vilnius: Justitia, 2006. P. 40.

kadangi represijos buvo vykdomos ne dėl priklausomybės vienai ar kitai etninei, rasinei ar religinei grupei, kaip tai numatyta konvencijoje, bet dėl politinių motyvų ar priklausymo apibrėžtai socialinei grupei. Dėl tos priežasties 1998 m. balandžio 21 d. įstatymu Baudžiamasis kodeksas buvo papildytas 71 straipsniu (Žin., 1998, Nr. 42-1140), kuriame genocido samprata buvo praplėsta apibrėžtais nusikaltimais, nukreiptais prieš socialinę ar politinę grupę. Baigiamųjų nuostatų 11 str. 1 d. skelbia „Šio įstatymo 9 str. turi grįžtamąją galią“. Ši nuostata įdomi dviem aspektais: 1) ji sukuria ydingą precedentą, kai forma atskiriama nuo turinio ir tai jau buvo minėta darbo pradžioje, pateikiant baudžiamosios teisės šaltinio sampratą ir galimas semantines terminų vartojimo klaidas, - grįžtamąją galią šiuo atveju turi ne atskiras straipsnis, o įstatymas ta straipsnio apimtimi; 2) suponuoja neigiamas asociacijas su 1940 m. lapkričio 6 d. TSRS Aukščiausios Tarybos Prezidiumo įsaku, kuriuo buvo pažeistas *lex retro non agit* principas, *inter alia* atsiranda kolizija tarp šio įstatymo ir Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 str. (*nullum crimen, nulla poena sine lege*). Be to, įstatymų leidėjas tuo pačiu pagrindu, gal to visai nenorėdamas, sudarė prielaidas patraukti baudžiamojon atsakomybėn rezistencinių kovų dalyvius dėl, tais pačiais požymiais apibrėžtu, beginklių Lietuvos gyventojų žudymų, kankinimų, žalojimų ir pan. Pats įstatymo taikymas taip pat sukelia nemažai problemų: 1) praktiškai neįmanoma operatyviai surasti įrodomąją vertę turinčius archyvinius dokumentus; 2) egzistuoja gyvų liudininkų suradimo ir jų parodymų objektyvumo ir pakankamumo problema; 3) atskirų valstybių nenoras bendradarbiauti minėtų nusikaltimų tyrimo klausimais. Per visą laikotarpį buvo iškelta 105 bylos, dėl genocido ir karo nusikaltimų buvo apkaltintas 21 asmuo, teismams buvo perduota nagrinėti 13 bylų, kurių didžioji dalis buvo nutrauktos dėl įtariamųjų mirties.

1961 m. Baudžiamasis kodeksas nebuvo pritaikytas naujų ekonominių sąlygų atsiradimui: nusikaltimų sudėtys, numatančios sankcijas už spekuliaciją, vertimąsi individualia veikla ir pan., visiškai neatitiko rinkos ekonomikos dėsnių bei privačios nuosavybės sampratos. Be to, prasidėjus privatizacijos bumui, išryškėjo naujų nusikalstamų veikų požymiai: falsifikuotų prekių gamyba ir pardavimas, apgaulinga buhalterinė apskaita, įmonių registravimo taisyklių pažeidimas, kontrabanda, turto prievartavimas, korupcija, spartus nusikalstamų grupuočių padarytų nusikaltimų skaičiaus augimas, mokesčių slėpimas pinigų plovimas, narkomanijos išplitimas, nelegali migracija ir t.t. Dėl minėtų priežasčių atsirado būtinybė ne tik dekriminalizuoti ar depenalizuoti veikas, praradusias pavojingumą, bet ir skirti daug dėmesio naujų pavojingų veikų kriminalizavimui ir penalizavimui. Dažniausiai įstatymų leidėjas nespėja laiku sureaguoti į problemas, atsiradusias dėl pernelyg dinamiško visuomeninių santykių vystymosi, arba nesugeba numatyti galimų kriminalinio pobūdžio

problemų atsiradimo priežasčių, kas savaime suponuoja teisinių santykių prieštaringumą, neapibrėžtumą bei teisinių spragų atsiradimą.

Naujo Baudžiamojo kodekso sukūrimas - tai nuoseklaus kruopštaus ir sistemiško teisės mokslininkų darbo rezultatas ir kiekvienai valstybei reikšmingas teisinis įvykis. Darbo pradžia datuojama 1988 metais. Pirmasis projektas pateiktas Seimui 1996 m. pabaigoje.

Nors Naujasis Baudžiamasis kodeksas (Žin.,2000, Nr. 89-2741) netapo panacėja esamoms ir galimoms baudžiamosios teisės problemoms išspręsti, jame iš esmės pasikeitė saugomų teisinių gėrių prioritetai, buvo įvesta baudžiamojo nusižengimo sąvoka, atlikta nusikaltimų gradacija, numatytos naujų alternatyvių bausmių rūšys, praplėstas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas: atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės esant atsakomybę lengvinančių aplinkybių (BK 39 str.), perduodant kaltininką pagal laidavimą (BK 40 str.). Buvo numatytas platesnis bausmės vykdymo atidėjimo taikymas, sumažėjo kvalifikuotų nusikaltimo sudėčių, numatytas visuotinai pripažintų principų taikymas, nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės švelninimas ir t.t. Darbe yra numatyta atskira pagrindinio baudžiamosios teisės šaltinio studija, todėl nesiplečiant reikia paminėti, kad, priėmus naują Baudžiamąjį kodeksą, buvo tikimasi sustabdyti įstatymo leidėjo ydingą tradiciją kiekvienu *ad hoc* atveju spontaniškai, nepasitarus ir neišdiskutavus problemos su teisės mokslininkais, pulti keisti, taisyti, pildyti Baudžiamojo kodekso teisės normas, nekreipiant dėmesio į normų sisteminių ryšių, tarsi tai būtų eksperimentinis, laikino pobūdžio, nereikšmingas teisės aktas, pakeitęs 1961 m. Baudžiamąjį kodeksą vien tam, kad jame nebeliko ką keisti. Todėl Baudžiamosios teisės mokslininkai neturėtų apsiriboti vien tarpusavio diskusijomis ginčytiniais probleminiais klausimais, bet ir aktyviai reikštis teisėkūroje, viešai polemizuoti su įstatymo leidėju aktualiais klausimais, informuoti visuomenę dėl galimų neigiamų padarinių atsiradimo, komentuoti priimtus ar rengiamus priimti teisės aktų projektus, formuoti teisės doktriną ir kitokiais panašiais būdais veikti įstatymo leidėjo teisinę sąmonę – pagrindinį teisinės minties šaltinį, kad baudžiamosios teisės šaltiniuose atsispindėtų baudžiamosios teisės mokslo formuojama teisinė ideologija, kuri savo ruožtu formuotų teisinę kultūrą. Deja, kol kas baudžiamojo kodekso keitimo epopėja tęsiasi: per septynerius metus buvo parengta 30 aktualių redakcijų, padaryta per 160 pakeitimų ir papildymų. Aišku, buvo ir objektyvių priežasčių, lėmusių Baudžiamojo kodekso pataisas - tai tarptautinių sutarčių teisės normų inkorporavimas, ir tam tikrų Baudžiamojo kodekso netikslumų, kurių atsiradimą lėmė skubotumas greičiau užbaigti derybas dėl 24 skyriaus „Teisingumas ir vidaus reikalai“, nes priešingu atveju Lietuvos narystė Europos Sąjungoje galėjo būti atidėta, pašalinimas.

Šis raidos etapas nebus pilnai išbaigtas, jeigu nebus paminėtas Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr.VIII-1968, Baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2000 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, ir Bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto įstatymu Nr. IX-994, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas (toliau BK, BPK, BVK įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas), kuris buvo priimtas 2002 m. spalio 29 d. įstatymo Nr. IX-1162 (Žin.,2002, Nr. 112-4970). Jau buvo minėta, kad, kol nebuvo priimtas naujas Baudžiamasis kodeksas (Žin., 2000, Nr. 89-2741), negalėjo būti priimti ir materialiąsias baudžiamosios teisės normas įgyvendinantis Baudžiamojo proceso (Žin., 2002, nr. 37-1341) ir teisingumo vykdymą įgyvendinantis Bausmių vykdymo (Žin., 2002, Nr. 73-30840) kodeksai. Tam, kad jie galėtų veikti sistemiškai, jie turėjo įsigalioti vienu metu – tai patvirtina naujo BK 2 str.1 d., kurioje buvo numatyta sąlyga, jog naujas BK įsigalioja tik kartu su naujais BPK, BVK ir ATPK. Baudžiamojo kodekso 2str. 2d. skelbė, kad įsigaliojimo data bus numatyta atskiru įstatymu. Analogiškos nuostatos buvo įtvirtintos BPK ir BVK. Dėl tos priežasties buvo priimtas jau minėtas BK, BPK ir BVK įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas. Šis įstatymas įdomus tuo, kad vienu metu numatė dviejų baudžiamųjų kodeksų taikymo galimumą. (minėto įstatymo 10 ir 10¹ str.). Paaiškinimas būtų paprastas ir suprantamas: bendras įstatymo galiojimo laiko atžvilgiu principas (kai naujai įsigaliojęs įstatymas daro negaliojantį senąjį) šiuo atveju negalėjo būti taikomas, nes didžioji dalis nusikalstamų veikų, buvusių senajame kodekse, neprarado savo pavojingumo, o reiškia ir draudžiamumo bei baudžiamumo, perkėlus jas į naująjį BK. Paprasčiausiai buvo pakoreguotos atskirų nusikalstamų veikų sudėtys, praplėstos bausmių rūšys, sušvelnintos ar sugriežtintos bausmės. Susiklostė probleminė situacija dėl tokio pobūdžio trunkamų veikų ar realių nusikalstamų veikų sutapčių, padarytų galiojant senajam ir naujam BK, kvalifikavimo. Be to, naujasis BPK buvo adaptuotas naujo BK materialijų teisės normų įgyvendinimui ir nebuvo pritaikytas senajam BK. Būtent tokių ir panašių problemų išsprendimą ir numatė BK, BPK, ir BVK įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas. Šio įstatymo 4 str. buvo pateiktos veikų, padarytų iki 2003 m. gegužės 1 d., perkvalifikavimo pagal naująjį BK taisyklės, taikant lengvinančio nusikaltėlio teisinę padėtį įstatymo konkretaus straipsnio teisės normas. 10 str. numatė bausmės vykdymo tęstinumą, jos pakeitimą, suderinimą, bausmės skyrimą, kai nusikalstama veika pagal naująjį BK neperkvalifikuojama. 10¹ str. Numatė bausmės skyrimą perkvalifikavus nusikalstamą veiką pagal naująjį BK. Tačiau visų galimų situacijų numatyti praktiškai neįmanoma. Specialia norma (šio įstatymo 15 str.) įstatymų leidėjas išspendė galimų problemų atsiradimą, suteikdamas prioritetą naujojo BK 3 str. ir kitų šio kodekso straipsnių nuostatomis. Taip pat įstatymas numatė, kad nusikalstamų veikų perkvalifikavimas ir bausmių

skyrimas ribotai pakaltinamam asmeniui (6 str.), asmeniui už nusikalstamą veiką padarytą apsvaigus nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų (8 str.), asmens pripažinimas recidyvistu ar pavojingu recidyvistu (9str.), bausmių ir baudžiamojo ir auklėjimo poveikio bei priverčiamųjų medicinos priemonių taikymas nepilnamečiams (7 str.) taip pat buvo atliekamas pagal naują BK.

2.6. Europos Sąjungos *acquis communautaire* – sudėtinė Lietuvos nacionalinės teisės dalis

2003 m. balandžio 16 d. Atėnuose Ministras Pirmininkas Algirdas Brazauskas ir Užsienio reikalų ministras Antanas Valionis pasirašė stojimo į Europos Sąjungą sutartį. 2003 m. gegužės 10 ir 11 dienomis įvykusiame referendume dėl Lietuvos narystės Europos Sąjungoje 91, 07% iš 63, 37% balso teisę turinčių piliečių pritarė narystei. 2003 m. rugsėjo 16 d. Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo sutartį. Nuo 2004. m. gegužės 1 d. Lietuva kartu su kitomis devyniomis valstybėmis – Čekija, Estija, Kipru, Latvija, Lenkija, Slovakija, Slovėnija ir Vengrija tapo visateise Europos Sąjungos nare. Nuo šios dienos Europos Sąjungos teisinis (*acquis communautaire*) tapo sudėtinė Lietuvos nacionalinės teisės dalimi. 2004 m. liepos 13 d. Seimas šią nuostatą įtvirtina Lietuvos Respublikos Konstitucinio akto 1 str. 2 d., *inter alia*, buvo skelbiama, kad Europos Sąjungos teisės normos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, taikomos tiesiogiai ir kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus (Žin., 2004, Nr. 111-4123).

Stojimo sutartis yra dvejopos teisinės prigimties: viena vertus, tai daugiašalė tarpvalstybinė sutartis, kuriai taikomos tarptautinės teisės normos, kita vertus, - aktas, kuris remiasi jau egzistuojančia autonomiška ES teise ir tampa jos dalimi, todėl taikomi visi specifiniai šios teisės principai. Be stojimo akto pirmoje dalyje nurodytų principų, kurie pagrindė skirti naujos valstybės narės tarptautinės ir vidaus politikos nuostatų suderinimui su Bendrijų *acquis communautaire*: 1) laisvas prekių, asmenų ir kapitalo judėjimas, laisvė teikti paslaugas ir laisvė įsikurti; 2) vieningos Bendrijų taisyklės ir standartai dėl derinimo, sąžiningos konkurencijos bei monopolijų, netiesioginio apmokestinimo, veterinarijos, augalų apsaugos ir kt.; 3) vieninga Bendrijų politika nuo bendros žemės ūkio politikos ir muitų sąjungos iki regionų plėtros politikos ir kt.; 4) ekonominė ir monetarinė sąjunga kaip tolesnė Europos monetarinės sistemos stadija; 5) Maastrichto sutarties (pakoreguotos Amsterdamo sutartimi) „II ramsčio“: bendra užsienio ir saugumo politika; bendradarbiavimas teisingumo ir vidaus reikalų srityse (III ramstis); Sąjungos pilietybė; Šengeno sutartis ir jos pačios *acquis*; laisvo judėjimo, saugumo ir žmogaus teisių sritis, - naujai valstybei narei tampa privalomi

steigiamose sutartyse įtvirtinti principai, nes įsigaliojus stojimo sutarčiai, stojanti valstybė tampa ES nare ir steigiamųjų sutarčių, kuriomis ji remiasi, šalimi. Stojimo akto 2 str. reglamentuoja, kad nuo įstojimo dienos pirminių Sutarčių ir prieš įstojimą institucijų ir Europos centrinio banko priimtų aktų nuostatos naujosioms valstybėms narėms yra privalomos ir tose valstybėse taikomos Sutartyse ir šiame Akte nustatytais sąlygomis. Bendri tokio akto padariniai yra analogiški prisijungimui prie egzistuojančios tarptautinės sutarties ir nauja šalis įgyja visas teises ir pareigas lygiai su ankstesnėmis šalimis. Ta pati lygybės prezumpcija taikoma ir sutartims, kurios suteikia naujos teisės sistemos egzistavimo pagrindą. EB sutarties 288 straipsnio antroje dalyje numatyta Europos Bendrijų pareiga nesutartinės atsakomybės atveju atlyginti žalą pagal bendruosius principus, būdingus valstybių narių teisei, tai reiškia, kad Bendrijų atsakomybės klausimai, nereguliuoti steigiamosiomis sutartimis, turi būti sprendžiami pagal bendrus valstybių nacionalinius principus. Pagal EB 234 straipsnį Europos Bendrijų Teisingumo Teismas (toliau EBTT) įgaliotas aiškinti EB pirminę ir antrinę teisę ir šis aiškinimas pripažįstamas kaip galutinis ir privalomas. 1964 m. Liepos 15 d. EBTT priėmė reikšmingą ir garsų sprendimą byloje Nr. 6/64 *Costa prieš ENEL*, kuriame buvo pripažinta ir pagrįsta Europos Bendrijų teisės viršenybė nacionalinės teisės atžvilgiu. Remdamasis tuo, kad EB teisės normos inkorporuojamos į valstybių narių nacionalinę teisę, valstybės narės negali imtis (papildomų) vienašališkų priemonių, prieštaraujančių abipusiškumo pagrindu priimtoms teisės normoms¹. *Simmenthal II* bylos Nr. 106/77 sprendime, priimtame 1978 m. kovo 9 d., EBTT taip suformulavo EB teisės viršenybės principą: „Valstybėje narėje paskirtas teisėjas neviršydamas savo kompetencijos yra įgaliotas taikyti Europos Bendrijos teisės nuostatas jų neribodamas, taip pat ginti atskiram asmeniui suteiktas teises. Tuo tarpu prieštaraujančios Europos Bendrijų teisei nacionalinės normos netaikomos, neatsižvelgiant į tai, kada jos buvo priimtoms, - atitinkamą EB teisės aktą priėmus ar jį priimant“. Iš ETT sprendimo taip pat aišku, kad EB teisės viršenybė yra teisės nacionalinės teisės normų kolizijai, Bendrijų teisės viršenybės principas neverčia niekinėmis atitinkamų nacionalinės teisės normų. Nacionalinės teisės normos lieka galioti toliau ir gali būti taikomos. Tačiau tais atvejais, kai tiesiogiai taikomos EB nuostatos įtvirtina iš esmės kitas teises arba iš esmės pareigas negu atitinkamos nacionalinės teisės normos, tai pastarosios normos netaikomos, o nacionalinės įstaigos ir teismai įpareigojami taikyti tik Europos Bendrijų teisės nuostatas.² EB sutarties 249 straipsnio antroje dalyje nustatyta, kad reglamentai privalomi visos apimties ir yra bendri teisės aktai,

¹Žalimas D., Žalkauskaitė-Žalimienė S., Petrauskas S., Salodžius J. Tarptautinės organizacijos.-Vilnius:Justitia, 2001, P. 864.

Ten paat. P. 887

galiojantys tiesiogiai kiekvienoje valstybėje narėje. Kitaip tariant yra privalomi ne tik Bendrijų valstybėms narėms, bet taip pat sukuria teises ir pareigas tretiesiems asmenims, t. y. valstybėse narėse esantiems fiziniams ir juridiniams asmenims. Europos Bendrijų teisės tiesioginis taikymas įmanomas tik esant šios teisės tiesioginiam galiojimui. Be to, tiesiogiai taikytina teisės norma turi būti: 1) pakankamai aiškiai, išsamiai ir besąlygiškai suformuluota; 2) pagrindžianti valstybių narių ar valstybėse narėse esančių fizinių ir juridinių asmenų veikimo ar neveikimo pareigą; 3) tokio pobūdžio, kad nacionalinės įstaigos ir teismai galėtų šią teisės normą taikyti, nesiimant papildomų valstybinių priemonių. Europos Bendrijų teisės nuostatos taikomos ne tik vertikaliesiems teisiniams valstybės ir jos piliečių santykiams, bet horizontaliems teisiniams santykiams, t. y. dviejų privačių asmenų santykiams. Kadangi privatūs asmenys nėra nei EB sutarčių šalys, nei reglamentų ar direktyvų adresatai, horizontalaus taikymo atveju vartojamas terminas „trečiasis veikimas“.

Kokia apimtimi Europos Sąjunga gali daryti įtaką Lietuvos baudžiamajai teisei, t.y. kokie Europos Sąjungos teisės aktai tampa Lietuvos baudžiamosios teisės bendrijų - EB, II (bendroji užsienio ir saugumo politika - BUSP), III (policijos ir teismų bendradarbiavimas – PTB) ramsčiuose. Būtent ši kompetencija turi atitikti ne mažiau svarbius struktūrinius Europos Bendrijų principus (subsidiarumo, suderinamumo, solidarumo), kuriais įtvirtinami reikalavimai bendrai EB ir valstybių narių veiklai. Jie padeda atskirti Bendrijų ir valstybių narių kompetenciją ar derinti jų veiksmus, siekiant bendrų tikslų. Šie principai, kaip ir bendrieji EB teisės principai, yra Bendrijų pirminės teisės dalis ir turi tokią pat teisinę galią, t.y., įpareigoja EB ir valstybių narių institucijas. Tačiau skiriasi nuo bendrųjų principų tuo, kad kildinami iš valstybių narių teisinių sistemų, o suformuluoti *expressis verbis* Europos Bendrijų 5 str. 2 dalyje) ar aiškinant jų nuostatas¹. Subsidiarumo principas pasireiškia tuo, kad EB išimtinai kompetencijai nepriklausančiais klausimais Europos bendrija gali priimti teisės aktus tik tuo atveju, jei nacionaliniu ar regioniniu (kelių valstybių) lygiu tas pats klausimas negali būti išspęstas taip pat veiksmingai ar dar veiksmingiau. Atsižvelgdamos į EB sutarties 5 straipsnio antrojoje ir trečiojoje dalyse įtvirtintus subsidiarumo ir proporcingumo principus, EB turi pasirinkti tokias priemones savo kompetencijai įgyvendinti, kurios mažiausiai varžo valstybių narių suverenitetą. Suderinamumo principas įtvirtintas ES sutarties 1 straipsnio trečios dalies antro sakinio ir 3 str. pirmos dalies nuostatomis, pažyminčiomis ES užduotį organizuoti darna ir solidarumu pagrįstus valstybių narių ir jų tautų santykius, yra išvestinis iš EB sutarties 10

---

¹Žalimas D., Žalkauskaitė-Žalimienė S., Petrauskas S., Salodžius J. Tarptautinės organizacijos.-Vilnius:Justitia, 2001, P. 891.

straipsnyje Euroatomo sutarties 192 straipsnyje ir EAPB sutarties 86 straipsnyje įtvirtintų valstybių narių ištikimybės EB ir lojalaus bendradarbiavimo principų. EB sutarties 10 straipsnyje įtvirtinta, kad valstybės narės yra įpareigosios darniai veikti įvairiose Europos Bendrijų politikos ir tarpusavio bendradarbiavimo srityse bei nesiimti jokių priemonių, kurios trukdytų siekti Europos Bendrijų tikslų. Suderinamumas suvokiamas kaip vidinis ir kaip išorinis. Vidinis suderinamumas reiškia Europos institucijų veiklos darną, stiprinti ekonominę ir socialinę sanglaudą, aplinkos apsaugą ir pan. Išorinis suderinamumas įtvirtintas ES sutarties 3 straipsnio antroje dalyje ir 11 straipsnio antroje dalyje, kur pasakyta, kad valstybių narių pareiga aktyviai ir besąlygiškai remti ES užsienio ir saugumo politiką, išlaikant lojalumo ir savitarpio solidarumo dvasią. Solidarumo principas yra panašus į tarptautinės teisės normose įtvirtintą abipusiškumo principą. Abu principai bus pažeisti, kai valstybės narės nesilaiko prisiimtų abipusių įsipareigojimų. Solidarumo principą pirmą kartą išaiškino EBTT 1973 metų 39/72 bylos sprendime, kur pasakė, kad valstybės narės įpareigosios veikti solidariai Europos Bendrijų ir kitų valstybių narių atžvilgiu. Po Maastrichto sutarties solidarumo principas adresuojamas ne tik valstybėms narėms, bet ir jų tautoms, nes ES užduoti – organizuoti darną ir solidarumu pagrėstus valstybių narių ir jų tautų santykius (ES sutarties 1 straipsnio 3 dalies antras sakiny).

Apibendrintai galima pasakyti, kad Lietuvai, tapus Europos Sąjungos nare, derinant savo vidaus ir užsienio politiką su Bendrijų *acquis communautaire*, teks vadovautis ne tik stojimo akto pirmojoje dalyje įtvirtintais principais, bet ir Bendrijų steigimo sutartyse įtvirtintais principais, kurie Lietuvos Respublikai tampa privalomais nuo pat pirmos įstojimo į Europos Sąjungą dienos, nes yra Bendrijų pirminės teisės dalis.

Tiriant Europos bendrijų teisę Lietuvos baudžiamosios teisės šaltinių kontekste, svarbu suprasti pagrindinius jos veikimo principus, kompetencijos atskyrimo principus, Europos Bendrijų Teisingumo Teismo (EBTT) kompetenciją ir jo sprendimų teisinę galią, kadangi tolimesnis Europos Sąjungos teisės specifikos tyrimas III ramstyje (PTB), nežinant bendro jos veikimo principo bus neišbaigtas, nes Europos Sąjungos teisės aktai (pamatiniai sprendimai), priimti III ramstyje, daro didžiulę įtaką Lietuvos baudžiamajai teisei ir yra tiesioginiai jos šaltiniai. Tačiau studijų dalykas apima ne tik bendruosius klausimus, susijusius su Lietuvos baudžiamosios teisės šaltiniais, bet ir konkrečių šaltinių analizę, jų vietą sistemoje, probleminius aspektus, santykį su kitais teisės šaltiniais ir pan.

3. Norminių baudžiamosios teisės šaltinių sistema

3.1. Lietuvos Respublikos Konstitucija

Pagrindinis tarpšakinis, tame tarpe ir baudžiamosios teisės šaltinis yra Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau Konstitucija). Siauroju požiūriu - tai aukščiausią teisinę galią turinčio pagrindinio įstatymo išraiškos forma. Plačiuoju požiūriu anot E. Šileikio Konstitucija – tai esminės subjektinės ir objektinės, institucinės ar „organizacinės“ formas sujungiantis (kodifikuojantis) teisės aktas, suteikiantis įstatymų leidėjui atitinkamą diskreciją šias formas detalizuoti. Konstitucijos turinį sudaro normos principai – normų normos (mega normos), kurių loginė samprata yra savo apimtimi daug platesnė negu tekstinė ir kurių pažeisti negali joks įstatymas, juo labiau žemesnę galią turintis teisės aktas. Tai skelbia 7str. 1 d.: „negalioja joks Įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“. Konstitucijos tyrimui baudžiamosios teisės kontekste nebuvo skirta pakankamai dėmesio. Dažniausiai buvo apsiribojama teiginiu, kad tai aukščiausią teisinę galią turintis pagrindinis įstatymas. Atskiri autoriai dar išvardydavo II skirsnio straipsniuose įtvirtintus principus – normas, kaip baudžiamosios teisės saugomu gėrius. Aišku su šiais teiginiais negalima nesutikti, kita vertus, galima teigti, kad jie pernelyg abstraktūs, visapusiškai neatspindintys sisteminio ryšio su baudžiamosios teisės normomis. Todėl tyrimo tikslas giliau pažvelgti į sisteminį Konstitucijos ir baudžiamosios teisės normų santykį, kad būtų galima pagrįsti teiginį, jog Konstitucija yra baudžiamosios teisės šaltinis. Tiriant naudojamas lyginamasis, sisteminis - loginis ir teleologiniai tyrimo metodai. Tyrimo metu bandoma įrodyti kad tekstinė atskiruose Konstitucijos straipsniuose įtvirtintų principų – normų išraiška yra tapati Baudžiamojo kodekso atitinkamo straipsnio hipotezei – loginei baudžiamosios normos struktūros elemento išraiškai. Konstitucinis Teismas ne vieną kartą yra teigęs, kad negalima pažeisti konstitucijos vientisumo, aiškinant kiekvieną straipsnį atskirai, išimant iš konteksto ir pažeidžiant sisteminį ryšį. Todėl galimas variantas, kai vieno baudžiamojo straipsnio loginė hipotezė apims kelių Konstitucijos straipsnių normas - principus ir atvirkščiai ta pati hipotezė gali būti atskirų veikų virtimo nusikalstamomis sąlyga. Pavyzdžiui, 1 Konstitucijos straipsnis skelbia „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“ 2 str. įtvirtintas kitas principas „Lietuvos valstybę kuria Tauta. Suverenitetas priklauso Tautai“. Gali kilti logiškas klausimas – kuo čia dėta baudžiamoji teisė. Pirmo straipsnio reikšmę atskleidžia Konstitucijos 148 str. „Konstitucijos 1 str. Nuostata „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“ gali būti pakeista tik

referendumu, jeigu už tai pasisakytų ne mažiau kaip $\frac{3}{4}$ Lietuvos piliečių, turinčių rinkimų teisę.“ Tai didžiausias Lietuvos pasiekimas per visą jos gyvavimo laikotarpį. Šis teiginys yra principų principas, kurio turinys atskleidžiamas kituose Konstitucijos straipsniuose (2, 3, 4, 5, ir kiti str., kurie praktiškai yra išvestiniai iš 1 straipsnio nuostatos). Nepriklausomybė arba suverenitetas yra visiškai absoliuti, be jokių suvaržymų laisvė tvarkytis savarankiškai, priimti politinius ekonominius, socialinius sprendimus, būti tarptautinių santykių subjektu. Suverenitetas arba yra arba jo nėra, jokių kitų variantų būti negali. Terminas „demokratinė“ apibrėžia valstybės valdymo formą, kuri kartu su 2 Konstitucijos straipsniu turėtų reikšti, kad aukščiausios suverenios galios priklauso tautai, o ne atskirai partijai, luomui, asmenų grupei ir pan. Konstitucijos 4 str. teigiama, kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus. Svarbiausi Tautos gyvenimo klausimai sprendžiami tiesiogiai – referendumu (9 str. 1 d.), įstatymų leidybos iniciatyvos teisę apibrėžia Konstitucijos 68 str. Demokratinis politinis režimas pripažįsta pagrindines žmogaus teises ir laisves (II Konstitucijos skirsnis). Terminas respublika (lot. *res publica* – viešas reikalas) yra tiesiogiai susijęs su demokratiniu režimu. Lietuva pasirinko parlamentinės respublikos kelią su tam tikrais prezidentinės respublikos atmainomis. Konstitucijos 5 str. *expressis verbis* įtvirtinta nuostata, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Valdžios galias riboja Konstitucija. Konstitucijos 8 str. skelbia „Valstybinės valdžios ar jos institucijos užgrobimas smurtu laikomi antikonstituciniais veiksmais yra neteisėti ir negalioja.“ 10 straipsnis apibrėžia, kad Lietuva yra unitarinė valstybė ir nedalijama į jokių valstybinių darinius. Visų paminėtų straipsnių konstitucinės nuostatos yra tiesiogiai susijusios su Baudžiamojo kodekso XVI skyriumi „Nusikaltimai Lietuvos valstybės nepriklausomybei, teritoriniam vientisumui ir konstitucinei santvarkai“ ta apimtimi, kuria baudžiamoji teisė numato šių teisinių gėrių apsaugą. BK 114 numato atsakomybę už organizavimą ar dalyvavimą organizuojant valstybės perversmą ar tiesiogiai jame dalyvaujant. 115 str. numatyta atsakomybė už pasikėsinimą į prezidento gyvybę. Baudžiami ir tie, kas kūrė organizacijas ar ginkluotas grupes turinčias tikslą, neteisėtu būdu pakeisti Lietuvos valstybės konstitucinę santvarką, kėsintis į jos nepriklausomybę, pažeisti teritorijos vientisumą, arba dalyvavo tokių organizacijų ar grupių veikloje (121 str.). Atsakomybė taip pat kyla už raginimus smurtu pažeisti Lietuvos Respublikos suverenitetą. Pagal skiriamų bausmių griežtumą šie nusikaltimai priskiriami sunkių arba labai sunkių nusikaltimų grupei. Šių veikų konstrukcija formali (veikos užbaigimo momentas nukeliamas į veikos pradžią). Tik 114 str. 2 d. dispozicijoje numatytas kvalifikuojantis požymis - ginkluotos jėgos panaudojimas ir dėl pavojingos veikos sunkių padarinių atsiradimas turi ir formalios ir materialios veikos požymių.

Konstitucijos 1 str. įvardyto principo-deklaracijos ir kitų, iš jo kylančių principų, svarbą, liudija ir 3 str. 2d. nuostata, kad „Tauta ir kiekvienas pilietis turi teisę priešintis bet kam, kas prievarta kėsina į Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą, konstitucinę santvarką.“ Ši Konstitucijos nuostata yra prielaida atsirasti sąlygoms, dėl kurių gali kilti baudžiamoji atsakomybė, *inter alia*, galinti panaikinti teisinių gėrių apsaugos absoliutumą. Sistemiskai aiškinant minėto straipsnio nuostatas su ginkluotos gynybos ir pasipriešinimo agresijai įstatymo 6 str. nuostatomis, pasipriešinimas agresoriui yra ne tik kiekvieno piliečio teisė, bet ir pareiga. Minėto įstatymo 6 str. 1d. nuostatos skelbia „Agresijos atveju Lietuvos Respublika turi būti ginama ginklu. Pagal Konstituciją ir įstatymus valstybės institucijos, ginkluotosios pajėgos bei kiekvienas pilietis privalo ginti Lietuvos nepriklausomybę, jos teritorijos vientisumą ir konstitucinę santvarką. 2 d. įtvirtinta „Agresijos atveju Lietuvos Respublikos gynyba ir pasipriešinimas agresoriui yra visuotinas<...> Tauta ir kiekvienas pilietis priešinas visais įmanomais būdais, neuždraustais visuotinai pripažintų tarptautinės teisės normų“. 3 d. numatyta, kad „<...> niekas negali varžyti Tautos ir kiekvieno piliečio teisės priešintis agresoriui ir okupantui <...>“ (Žin., 2000, Nr. 64-1927). Logiškai sistemiskai mąstant, Konstitucijos 3 straipsnio ir Ginkluotos gynybos ir pasipriešinimo agresijai įstatymo 6 str. nuostatos panaikina baudžiamąją atsakomybę už veikas, nukreiptas į agresoriaus ar okupanto gyvybę, sveikatą, nuosavybę ir pan., jeigu tai neprieštarauja visuotinai pripažintoms tarptautinės teisės normoms. Be to, Konstitucijos 142 str. 2 d. skelbiama, kad „Ginkluoto užpuolimo atveju, kai kyla grėsmė valstybės suverenumui, ar teritorijos vientisumui, Respublikos Prezidentas nedelsdamas priima sprendimą dėl gynybos nuo ginkluotos agresijos, įveda karo padėtį visoje valstybėje ar jos dalyje, skelbia mobilizaciją ir teikia šiuos sprendimus tvirtinti artimiausiam Seimo posėdžiui, o tarp Seimo sesijų – nedelsdamas šaukia neeilinę Seimo sesiją. Seimas patvirtina arba panaikina Respublikos Prezidento sprendimą“. Karo padėties įvedimo ir atšaukimo tvarką, Lietuvos piliečių, užsieniečių teisių ir laisvių ribojimus, valstybės institucijų įgaliojimus bei įmonių įstaigų ir organizacijų veiklos ypatumus įvedus karo padėtį detalizuoja karo padėties įstatymas (Žin., 2000, Nr. 52-1482). Įvedus šį įstatymą gali būti ribojamos šios konstitucinės teisės ir laisvės: 1) žmogaus teisė naudotis privataus gyvenimo neliečiamumu; 2) žmogaus teisė naudotis būsto neliečiamumu, 3) žmogaus teisė reikšti savo įsitikinimus, ieškoti informacijos ir ją gauti ar skleisti; 4) laisvė laisvai kilnotis ir kt.

Nusikaltimams žmoniškumui ir karo nusikaltimams, nusikaltimams Lietuvos valstybės nepriklausomybei, teritorijos vientisumui ir konstitucinei santvarkai, nusikalstamoms krašto apsaugos tarnybai, nusikalstamoms veikoms, kurias padarė kariai, bei nusikalstamoms

veikoms, kurios padarytos kariams, tirti prie karo komendantūrų gali būti steigiami karo lauko teismai¹. Baudžiamuosiuose teisiniuose santykiuose atsiranda specialus subjektas – kombatantas.

Visos minėtos sąlygos, kilusios iš Konstitucijos 3 str 2 d. nuostatų sisteminio ryšio su kitais Konstitucijos straipsniais, bei Konstitucijos koreliacijos su kitų teisės šakų šaltiniais, suponuoja sąlygas baudžiamajai atsakomybei atsirasti už nusikalstamas veikas, numatytas BK specialiosios dalies XV skyriuje – Nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai, *inter alia*, nusikalstamą veiką „padėjimas kitai valstybei veikti prieš Lietuvos respubliką“ (BK 118 str.) perkvalifikuoti į 119 str. (išdavystė), taikyti baudžiamą atsakomybę už kolaboravimą (BK 120str.). Tiriant antro skirsnio konstitucines nuostatas ir sistemiškai analizuojant su ankstesniais pastebėjimais konstatuotina, kad pagrindinių teisių ir laisvių apsauga nėra absoliuti. Pačioje Konstitucijoje yra *expressis verbis* nurodyta, kada taikomos šių teisių apsaugos išimtys arba, kitaip tariant, kada apsauga *ultima ratio* priemonėmis nėra taikoma. Tačiau, Konstitucijos 18 str. („Žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės“), 19 str. („Žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas“) ir 21 str. („Žmogaus asmuo neliečiamas. Žmogaus orumą gina įstatymas. Draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes. <...>“) nuostatose nėra numatyta jokių išimčių, darančių šias nuostatas reliatyviomis. Tačiau, iki 1998 m. gruodžio 9 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimo Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Baudžiamajame kodekse už nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis buvo numatyta mirties bausmė. Negana to, dėl šio klausimo vykstant aštrioms diskusijoms, 1998 m. balandžio 21 d. Baudžiamasis kodeksas (1961m.) papildomas 71 str., kurio 2 d. numatė mirties bausmę, kas patvirtino įstatymo leidėjo aiškiai susiformavusią nuostatą - pritari mirties bausmės taikymui. Konstitucinio teismo nutarimas tarsi įtvirtina Konstitucijos absoliučią žmogaus teisės į gyvybę apsaugą, tačiau tyrime, sistemiškai aiškinant atskirų Konstitucijos straipsnių santykį, įrodėme, kad įmanomos bendros taisyklės išimtys. Tokia išimtis numatyta ir Baudžiamojo kodekso 28 str. 2d., kai „asmuo neatsako pagal šį kodeksą, jeigu jis, neperžengdamas būtinosios ginties ribų, padarė baudžiamajame įstatyme numatyto nusikaltimo ar nusižengimo požymius formaliai atitinkančią veiką gindamasis pats ar gindamas kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamumą, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsینimosi“. Tačiau šiai, baudžiamąją atsakomybę šalinančiai aplinkybei keliami griežti reikalavimai: kėsینimasis turi būti pavojingas, akivaizdus, realus,

---

¹Valstybės žinios, 2000, Nr. 52-1482

o besiginančio veiksmai turi būti adekvačiai proporcingi kėsiniams pobūdžiui ir pavojingumui. Priešingu atveju, veika bus kvalifikuojama kaip būtinosios ginties ribų peržengimas ir tokiam asmeniui, remiantis BK 62 str., numatyta tik bausmės švelninimo galimybė. Pagal BK 28 str. 3 d. „būtinosios ginties ribų peržengimu nelaikoma dėl didelio sumišimo ar išgąščio, kurį sukėlė pavojingas kėsiniams arba ginantis nuo įsibrovimo į būstą padaryta veika“. Tešiant pamąstymus dėl teiginio „žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas“ absoliutumo baudžiamosios teisės kontekste, galima daryti prielaidą, kad, esant teisei į gyvybę, turi būti ir jos inversija – teisė į mirtį. Konstitucijos 19 str. tikslas – apsaugoti žmogų nuo kitų asmenų kėsiniams į jo gyvybę, tuo tarpu paties asmens kėsiniams į savo gyvybę veikos teisėtumo ar neteisėtumo statusas nėra apibrėžtas nei Konstitucijoje, nei BK. Tai paaiškinama tuo, kad demokratinė valstybė negali pasisavinti žmogaus prigimtinių teisių ir jomis disponuoti savo nuožiūra. Būtent apie probleminius Baudžiamojo kodekso straipsnius šiame kontekste bus pasisakyta atliekant pagrindinio baudžiamosios teisės šaltinio tyrimą. Tuo tarpu Konstitucijoje suformuotos teisių gėrių apsaugos nuostatos yra loginės baudžiamosios teisės normos hipotezės išraiškos forma. Tai galima konstatuoti analizuojant tiesiogiai įtvirtintą principų-deklaraciją su tiesiogiai neišreikšta, bet visuotinai suprantama jo apsaugos garantija (pav. „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“, „žmogaus teisės ir laisvė yra prigimtinės“, „žmogaus asmuo neliečiamas“, „žmogus turi teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti“ ir pan.) arba kai panaudojami terminai, tiesiogiai reiškiantys teisių gėrių apsaugą (pav. „saugo įstatymas“, „gina įstatymas“, „negali būti“ „negali“, „draudžiama“ ir pan.).

Konstitucinių nuostatų (Konstitucijos 18, 19, 20, 21 str.) apsaugą detalizuoja Baudžiamojo kodekso XVII skyriaus (Nusikaltimai žmogaus gyvybei), XVIII skyriaus (Nusikaltimai žmogaus sveikatai), XXI skyriaus (Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui), XXII skyriaus (Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens garbei ir orumui.) straipsnių normos. Konstitucijos 22 str. principų-normų apsaugą garantuoja Baudžiamojo kodekso XXIV skyrius (Nusikaltimai asmens privataus gyvenimo neliečiamumui). Konstitucijos 4 str. kartu su 9, 55, 78, 119 str. konstitucinių normų apsauga numatyta Baudžiamojo kodekso XXVI skyriaus (Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai piliečių rinkimų teisėms ir Lietuvos Respublikos Prezidento, Seimo bei savivaldybių tarybų rinkimų ar referendumų tvarkai) teisės normos. Tokiu būdu galima ir toliau vardinti deklaruojamų Konstitucijoje teisių gėrių ir jų apsaugą detalizuojančių baudžiamojo kodekso normų santykį. Apibendrinant tyrimą, kuriame buvo nagrinėjamas

Konstitucijos ir Baudžiamojo kodekso normų santykis, galima konstatuoti, kad Lietuvos Respublikos Konstitucija yra baudžiamosios teisės šaltinis, kuris ne tik subordinauja, bet ir koreliuoja kitų teisės šakų šaltinių teisės normas.

3.2. Tarptautinės sutartys ir jų taikymo ypatumai Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Europos Sąjungos teisės specifika III ramstyje

1990 m. kovo 11 d. atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, Lietuva tapo tarptautinės bendrijos nare, grindžiančia savo santykius su užsienio valstybėmis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis. 1969 metų Vienos konvencijos 2 straipsnio 1 d. a punktas apibrėžia tokios sutarties sąvoką: tarptautinė sutartis – tai raštu tarp valstybių sudarytas tarptautinis susitarimas, kuriam taikomos tarptautinės teisės normos, įtvirtintas viename ar keliuose susijusiuose dokumentuose, nesvarbu, koks būtų to susitarimo pavadinimas.

Vienos konvencijos 6 straipsnis, kad kiekviena valstybė turi teisę sudaryti sutartis, atskleidžia Jungtinių Tautų Chartijoje įtvirtintus laisvo apsisprendimo ir visų valstybių suverenios lygybės principus. Tarptautinė sutartis kaip ir kiekvienas dvišalis ar daugiašalis sandoris sukuria tarp valstybių prievolinius šalių tarpusavio santykius – teises ir pareigas. Tarptautinės sutarties skiriamasis bruožas yra tas, kad ji nustato tarptautinės teisės subjektų įsipareigojimus pagal tarptautinės teisės normas. 1969 metų Vienos konvencijos 26 straipsnyje yra įtvirtintas pagrindinis tarptautinių sutarčių laikymosi principas – *pacta sunt servanda* : “ kiekviena galiojanti sutartis yra privaloma jos šalims ir turi būti jų sąžiningai vykdoma.” Sutarties galiojimas suprantamas kaip teisinių pasekmių (t. y. šalių teisių ir įsipareigojimų) sukūrimas. 27 Konvencijos straipsnyje *expressis verbis* įtvirtinta labai svarbi, išvestinė *pacta sunt servanda* principo nuostata, reiškianti tarptautinės sutarties viršenybę nacionalinės teisės atžvilgiu - „šalis negali pasitelkti savo vidaus teisės nuostatų, kad pasiteisintų dėl sutarties nesilaikymo“. (Žin., 2000, Nr. 13-480).

Lietuva deklaruoja esanti kontinentinei teisės šeimai priklausanti valstybė pripažįstanti monistinį tarptautinių sutarčių taikymo būdą (tiesioginis tarptautinių sutarčių taikymas, inkorporuojant į nacionalinės teisės aktus). Bendrosios teisės (*common law*) valstybėse tarptautinės sutartys transformuojamos į nacionalinės teisės aktus priimant atskirą įstatymą (netiesioginis taikymas). Lietuva 1969 m. Vienos konvencijos dalyve tapo 1992 m. vasario 14 d., tačiau jau 1991 m. įstatyme „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 12 str. Buvo

įtvirtinta, kad Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys Lietuvos Respublikos teritorijoje turi įstatymo galią, tačiau ta galia, kažkodėl, buvo suteikiama žemesnės teisinės galios aktu – Aukščiausios Tarybos nutarimu. (Valstybės žinios, 1991, Nr. 16-415). Nors *de jure* 1992 m. spalio 25 d. referendume priimtos Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 str. 3 d. ši nuostata buvo sukonkretinta - „tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“, tačiau *de facto* buvo prisilaikoma 1991 m. įstatyme suformuluotų nuostatų. Tik 1995 m. spalio 17 d. Konstitucinio teismo nutarime (Žin., 1995, Nr. 104-2644) ratifikuotos sutartys buvo atskirtos nuo neratifikuotų, kurias Konstitucinis Teismas priskyrė prie poįstatyminio akto juridinę galią turinčių teisės aktų. Be to, Konstitucinio Teismo terminijoje, kai tarptautinių sutarčių transformavimo į nacionalinę teisę būdas būdingas *common law* teisei buvo sutapatintas su kontinentinėje teisėje taikomu inkorporavimo būdu, atitiko jau minėtą R. Dworkino „semantinio geluonies“ sampratą. Buvo sukurta paradoksali situacija, kai esminiai, tame tarpe ir baudžiamosios teisės šaltiniai: 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1966 m. Tarptautinis pilietinių politinių teisių paktas ir jo protokolai ir kiti svarbiausi tarptautiniai aktai nebuvo paskelbti oficialiame leidinyje, nors 1993 m. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 2 str. 2 punkte numatyta, kad ratifikuotos sutartys pagal šį įstatymą turi būti skelbiamos oficialiame leidinyje „Valstybės žinios“. Iš kilo neišverstų į lietuvių kalbą ir nepaskelbtų oficialiame leidinyje tarptautinių sutarčių galiojimo problema su nuoroda į Vienos konvencijos 27 str. Beje, pati Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės oficialiai buvo paskelbta tik 2002 m. vasario 6 d. (dažnai sutinkama situacija, kai pirmą kartą oficialiame leidinyje paskelbiamas teisės aktas su nuoroda, kad jis galioja jau prieš 10 ar pan. metų).

1995 m. sausio 24 d. Konstitucinio Teismo išvadoje patvirtinama jau anksčiau išsakyta paralelinė tarptautinės ir vidaus teisės derinimo sistema, kai tarptautinės sutartys transformuojamos šalies teisės sistemoje (inkorporuojamos į ją). Konstitucinis Teismas taip pat paneigė galimybę, esant normų konkurencijai, tiesiogiai taikyti baudžiamojoje teisenoje tarptautinės sutarties normas, motyvuodamas tuo, kad „konvencijoje nėra nustatyta nei teisių realizavimo būdų, nei teisinės atsakomybės, nei reikiamų procedūrų ir valstybių teisinių institucijų specialios jurisdikcijos“ (Žin., 1995, Nr. 9-199.). Dabar Lietuvoje galioja pakeistas, su papildymais, adaptuotas Lietuvos narystei Europos Sąjungoje 1999 m. birželio 22 d. Tarptautinių sutarčių įstatymas (Žin., 1999, Nr. 60-1948), kurio 11 str. 2 d. skelbia, jei įsigaliojusi ratifikuota Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nustato kitokias normas negu Lietuvos respublikos įstatymai, kiti teisės aktai, galiojantys šios sutarties sudarymo metu arba

įsigalioję po šios sutarties įsigaliojimo, taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties nuostatos. Galima sutikti su Konstitucinio Teismo 1995 m. nutarime suformuluota doktrina dėl baudžiamosios teisės tarptautinių sutarčių taikymo, galima nesutikti, kadangi per pastarąjį 12 metų laikotarpį, iškilus naujų tarptautinių nusikaltimų grėsmei, Lietuva tapo daugelio tarptautinių sutarčių, numatančių, teisinį bendradarbiavimą įvairiais baudžiamosios teisės aspektais. Be to, Lietuva ratifikavo Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, kuri įsigaliojo 1995 birželio 20 d., 2003 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutą, nuo 2004 m. gegužės 1 d. tapo visaverte Stojimo į Europos Sąjungą sutarties dalyve. Harmonizuojant tarptautines baudžiamosios teisės normas atskirų nusikaltimų rūšių srityje, esant aiškiai suformuluotoms materialiosioms ir procesinėms tarptautinės baudžiamosios teisės normoms, susiformavo prielaidos tiesioginiam tarptautinės sutarties normų taikymui.

Išorinė tarptautinių sutarčių išraiškos forma gali būti įvairi: chartija (Jungtinių Tautų Chartija), deklaracija (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija), paktas (Piliетinių, politinių teisių paktas), konvencija (Jungtinių tautų 1948 m. gruodžio 9 d. konvencija dėl kelio užkirtimo genocidui ir baudimo už jį), statutai (Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutai), protokolai (Europos žmogaus teisių konvencijos 6 protokolai dėl mirties bausmės panaikinimo), tiesiogios sutartys *per se*. Galimas įvairus tarptautinių sutarčių klasifikavimas: 1) pagal dalyvių skaičių tarptautinės sutartys skirstomos į daugiašales ir dvišales; 2) daugiašalės sutartys savo ruožtu skirstomos pagal paplitimo mastą į: a) universaliasias (Jungtinių Tautų rėmuose), b) regionines (pav. 1957 m. gruodžio 13 d. Europos konvencija dėl ekstradicijos); 3) pagal prisijungimo laisvę gali būti: atviros, suteikiančios bet kuriai valstybei prisijungimo teisę, ir uždaros (pav. Europos Sąjungos rėmuose sutartis dėl korupcijos privačiame sektoriuje); 4) pagal turinį: gali būti bendro pobūdžio ir specializuotos (dėl konkrečių nusikaltimų pav. dėl korupcijos, dėl terorizmo, dėl pinigų plovimo ir pan.). Kadangi tarptautinių sutarčių nuostatos inkorporuojamos į Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus, Lietuvos Respublikos ratifikuotos tarptautinės sutartys dėl įvairiapusiško bendradarbiavimo baudžiamosios teisės srityje yra baudžiamosios teisės šaltiniai. Pavyzdžiui, Jungtinių tautų konvencijos prieš organizuotą nusikalstamumą (Žin., 2002 Nr. 51-1933) 2 straipsnyje pateiktos organizuotos grupės, organizuotos nusikalstamos grupės, nusikalstamu būdu įgytų pajamų, kontroliuojamo pristatymo metodo, sunkaus nusikaltimo sąvokos. Sutartis įpareigoja valstybes kriminalizuoti veikas, susijusias su dalyvavimu organizuotoje grupėje, nusikalstamu būdu įgytų pinigų plovimu, korupcija, kliudymu vykdyti teisingumą, už šias nusikalstamas veikas numatyti juridinių asmenų atsakomybę, liudytojų apsaugą, pagalbą nukentėjusiems ir jų apsaugą,

sutartyje *inter alia* detalizuojamas teisėsaugos institucijų bendradarbiavimas, numatyta ekstradicija dėl sutartyje įvardytų nusikalstamų veikų ir nuteistųjų perdavimas, prevencija ir kt. aktualūs klausimai. Ne mažiau svarbus minėtą konvenciją papildantis protokolai dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertinamą ją (Žin., Nr.2003, Nr. 49-2166), kurio nuostatos papildė Baudžiamojo kodekso 147 str. (prekyba žmonėmis) 1 dalį. Vaiko sąvoka apibrėžia asmenį iki 18 metų. Protokole dėl neteisėto migrantų įvežimo sausuma, jūra ir oru, papildančiame Jungtinių Tautų organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (Žin., 2003, Nr. 49-2163), 3 straipsnyje pateikiama neteisėto migrantų įvežimo, nelegalaus įvažiavimo sąvokos, 6 str. įpareigoja valstybes kriminalizuoti sutartyje numatytas veikas, 8 str. numato priemones prieš neteisėtą migrantų įvežimą jūra. Be to, sutartyje numatyta prevencija, bendradarbiavimas ir kitos priemonės. Taip pat protokole prieš neteisėtą šaunamųjų ginklų, jų dalių ir komponentų bei šaudmenų gamybą ir prekybą jais (Žin., 2005, Nr. 12-358) pateiktos šaunamojo ginklo, dalių ir komponentų, šaudmenų, neteisėtos gamybos, neteisėtos prekybos sąvokos, pagal šį protokolą valstybės turi imtis priemonių įvardytų veikų kriminalizavimui ir prevencijai. Vienas iš labiausiai pasisekusio tarptautinės baudžiamosios teisės harmonizavimo pavyzdžių yra Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statusas (Žin., 2003, Nr. 49-2165) - kodifikuotas tarptautinės teisės aktas, kuriame už sunkiausių tarptautinius nusikaltimus, remiantis bendraisiais baudžiamosios teisės principais, numatytos fizinių asmenų baudžiamosios atsakomybės pagrindai ir sąlygos, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindai, bausmių sistema, pateiktas išsamus ne tik tarptautinio ginkluoto konflikto, bet ir netarptautinio ginkluoto konflikto metu padarytų nusikalstamų veikų sąrašas. Be to šis statusas netaiko jokių išimčių pareigūnams nepriklausomai nuo jų užimamų pareigų ir imunitetų turėjimo tiek nacionalinėje, tiek tarptautinėje teisėje, numato visus procesinius veiksmus susijusius su teisingumo vykdymu ir tarptautiniu bendradarbiavimu, numato galimybę bet kuriai valstybei Statuto narei po 7 m. nuo statuto įsigaliojimo teikti pakeitimus ir pasiūlymus. Pagal Statuto 13 str. teismas gali vykdyti savo jurisdikciją bet kurio nusikaltimo, nurodyto 5 str. (genocidas, nusikaltimai žmoniškumui, karo nusikaltimai, agresijos nusikaltimas), atžvilgiu, jei dėl vieno ar kelių nusikaltimų į prokuratūrą, kuri veikia kaip nepriklausoma savarankiška tarptautinės baudžiamosios teisės institucija, kreipiasi valstybė, Statuto šalis ar Saugumo Taryba su prašymu nuspręsti, ar pateikti kaltinimus konkreitiems asmenims už tokių nusikaltimų padarymą. Prokuroras taip pat gali pradėti tyrimą savo iniciatyva. Statuto 4 str. skelbia, kad Tarptautinis Baudžiamasis Teismas (TBT) savo funkcijas ir įgaliojimus gali vykdyti bet kurios valstybės dalyvės teritorijoje, o atskiru susitarimu – ir kitos valstybės teritorijoje. 26 str. skelbia

jurisdikcijos netaikymą asmenims iki 18 m. amžiaus. 30 str. nuostatos visiškai atitinka Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 15 str. įtvirtintos formalios ir materialios nusikalstamos veikos kaltės formos - tyčios sampratą. Statuto 7 dalies 77 str. numato: laisvės atėmimą iki 30 metų, laisvės atėmimą iki gyvos galvos, baudą ir turto konfiskavimą. Nors statuto 29 str. skelbia, kad teismo jurisdikcijai priklausomiems nusikaltimams netaikomas senaties terminas, 11 str. nustatyta, kad TBT jurisdikcijai priklauso tik tie nusikaltimai, kurie padaryti po šio Statuto įsigaliojimo (Statutas įsigaliojo 2002 07 01). Lietuva Statutą ratifikavo 2003 04 01 (įsigaliojo 2003 08 01). Apie 10 konvencijų skirta civilinės aviacijos saugumui užtikrinti. Kovos su tarptautiniu terorizmu kontekste svarbi tarptautinė konvencija dėl kovos su terorizmu finansavimo (Žin., 2003, Nr. 8-268), kurios 4 str. skelbia, kad valstybės, konvencijos šalys imasi reikiamų priemonių, kad šios konvencijos 2 str. nurodyti nusikaltimai būtų pripažinti nusikaltimais pagal vidaus teisę ir už juos būtų baudžiama atitinkamomis bausmėmis, nustatomomis atsižvelgiant į nusikaltimo sunkumą.

Iš Europos Tarybos rėmuose Lietuvos Respublikos ratifikuotų tarptautinių sutarčių derėtų paminėti 1957 metų Europos konvenciją dėl ekstradicijos ir jos papildomus protokolus (Žin., 1995, Nr. 34-819), kur 2 str. 1 d. numatytas asmenų išdavimas, už nusikaltimus, už kuriuos numatyta bent 1 metų laisvės atėmimo bausmė pagal prašančios ir prašomos valstybės įstatymus arba jau paskirta bausmė yra ne mažesnė nei 4 mėnesiai. Konvencijoje nustatoma: asmenų neišdavimo sąlygos, nusikaltimo padarymo vieta, *non bis in idem* principas, senaties terminas, nurodomi nusikaltimai, kurių neapima ekstradicija, reekstradicijos į trečiąją valstybę sąlygos, galimas piliečių neišdavimas ir pan. Lietuva, ratifikuodama šią konvenciją padarė keletą išlygų ir pareiškimų dėl ekstradicijos taikymo, papildytų 2004 m. liepos 8 d. įstatymu Nr. IX-2324 (Žin., 2004 Nr. 108-4035): 1 str., kad asmuo, kaltinamas nusikaltimo padarymu, nebus teisiamas prašančios valstybės specializuotame teisme; 3 str. 3 d. Lietuva pasilieka teisę spęsti, ar veika, nurodyta 3 str. 3 d., yra politinis nusikaltimas; 6 str., kad Lietuva atsisako išduoti savo piliečius; 12 str. 1 d. nurodomos institucijos Teisingumo ministerija ir Generalinė prokuratūra, per kurias bus perduodami prašymai dėl ekstradicijos bei neatmetama prašymų perdavimo diplomatiniais kanalais galimybė; 21 str. visais atvejais numatytas Lietuvos piliečių tranzitinio pervežimo draudimas; svarbus pranešimas dėl 28 str. 3 d. taikymo: „Lietuvos Respublikos Seimas, vadovaudamasis Konvencijos 28 str. 3 dalimi, pareiškia, kad Lietuvos Respublikos santykiams su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis bus taikoma asmens perdavimo pagal Europos arešto orderį procedūra, išskyrus atvejus, nurodytus Europos Sąjungos valstybių narių pareiškimuose, padarytuose pagal 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimo 2002/584/TVR dėl Europos arešto orderio ir valstybių narių tarpusavio

perdavimo procedūrų 32 str.“ (Šiame straipsnyje numatyta pereinamojo laikotarpio nuostata). Europos konvencija dėl ekstradicijos įdomi tuo, kad procedūriniai asmens išdavimo klausimai priskiriami ir baudžiamosios teisės, ir baudžiamojo proceso teisės šakoms (identiški tekstai įtvirtinti ir BK 9 str. ir BPK 71 str.), todėl šiuo aspektu galima teigti, kad ši konvencija įgyja tarpšakinio teisės šaltinio statusą. Domėjimasis tarptautinių sutarčių nuostatomis, detali jų studija tuo pačiu padeda užtikrinti ir teisingumo vykdymą. Pavyzdžiui, 2003 m. gruodžio 9 d. LAT byloje Nr.2K-718/3003 atkreipė dėmesį šioje byloje į tai, kad teismai turėjo *ex officio* žinoti ne tik AGTĮ atitinkamus straipsnius, bet ir Romos konvenciją dėl atlikėjų, fonogramų gamintojų ir transliuojančių organizacijų apsaugos (Žin., 1999, Nr., 11-336), konkrečiai 2 str. ir 20 str. 2d. Taip pat žinoti valstybes, neprijungusias prie šios konvencijos, kurių gamintojų teisės Lietuvoje neginamos (pvz. JAV, Rusija).

Lietuvos Respublika be daugiašalių sutarčių yra sudariusi bent 20 dvišalių ir trišalių teisinės pagalbos sutarčių su Latvija, Estija, Rusija, Baltarusija, Kinija, JAV ir kt. Jau buvo minėta, kad Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, Europos Sąjungos teisinis, tame tarpe ir visos Europos Sąjungos tarptautinės sutartys, tapo sudedamąja Lietuvos teisės dalimi.

Kiek detaliau galima panagrinėti Europos Sąjungos teisės specifiką III ramstyje (policijos ir teisminis bendradarbiavimas). Europos Sąjungos institucijų kompetencija šioje srityje yra labai ribota. Pačios valstybės tarpžinybinių susitarimų (Teisingumo ir Vidaus reikalų ministerijų institucijų) lygmenyje sprendžia klausimus, susijusius su bendradarbiavimu baudžiamosiose bylose. Įgyvendindamos pamatinius sprendimus, pačios valstybės nusistato veiksmingas proporcingas ir atgrasiais bausmes, kriminalizuojant ir penalizuojant vienokias ar kitokias direktyvose numatytas veikas. Bet koks Bendrijos institucijų bandymas plečiamai aiškinti steigimo sutartyje įtvirtintas institucijų kompetencijų padalijimo nuostatas, iš kai kurių valstybių – senbuvų (Vokietija, Italija pasisako kategoriškiausiai) sulaukia adekvačios reakcijos. Italijos Konstitucinis Teismas (*Corte*) bylose *Frontini* ir *Granitas* preliminariai užsiminė, o 1985 m. byloje *Spa Fraga v Amministrazione delle Finanze* bylos Nr. C 33/84 ECR 1605 konkrečiai suformulavo du besąlyginę bendrijos teisės viršenybę ribojančius veiksnius: 1) pagrindinės teisės ir laisvės; 2) institucijų veikimo kompetencijos ribos. Šią oficialią *Corte* doktriną 1993 m. patikslino Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucinis Teismas (*Bundesverfassungsgericht*) *Brunner* byloje, kur buvo pasakyta, kad Vokietija Europos Bendrijai perdavė aiškiai steigimo sutartimi apibrėžtas suverenias teises. Bet koks plečiamasis Bendrijos steigimo sutartyse numatytų institucijų kompetencijos aiškinimas daro neapibrėžtas perduotų suverenių teisių ribas ir sudaro prielaidas manyti, kad buvo perduota

visiška kompetencija, kas prieštarauja Vokietijos Konstitucijai. 2005 m. liepos 18 d. Vokietijos Konstitucinis Teismas savo sprendime 2 BvR, 2236/04 pripažino Tarybos pamatinį sprendimą 2002/584/TVR prieštaraujančiu Vokietijos Konstitucijai, nesant jame numatytos galimybės apskusti teismo sprendimą, išduoti asmenį pagal Europos arešto orderį. Lietuvos Teisingumo ministerija 2005 m. rugpjūčio 2 d. gavo iš VFR Federalinės teisingumo ministrės Brigitte Zypries pranešimą, kad ekstradicija tarp Vokietijos ir kitų Europos Sąjungos narių bus vykdoma pagal 1957 m. Europos konvenciją dėl ekstradicijos¹. Neaišku, kaip būtų išspręstas klausimas, jei Vilniaus apygardos teismas ar Lietuvos apeliacinis teismas, sprenddamas piliečio išdavimo pagal Europos arešto orderį klausimą, kreiptųsi į Konstitucinį teismą, prašydamas išaiškinti, ar išdavimas Lietuvos Respublikos piliečio pagal šį teisės aktą neprieštarauja

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 13 str. 2d. Problema ta, kad pamatinis sprendimas nėra tarptautinė sutartis. Pagal 1995 m. spalio 17 d. Konstitucinio Teismo nutarimą (Žin., 1995, Nr.86-1949) ir Tarptautinių sutarčių įstatymo 1 str. 2 d. (Žin., 1999, Nr. 60-1948) - tai tarpžinybinis susitarimas, savo teisine galia prilyginamas poįstatyminiam teisės aktui. Dar įdomesnė situacija susiklosto, kai Seimas, tam, kad įgyvendinti poįstatyminį teisės aktą priima įstatymą. Dėl Tarybos patvirtintų pamatinių sprendimų gali kilti problema, kai Europos Sąjungos institucijos akivaizdžiai pažeidžia subsidiarumo principą (EB sutarties 5 str.), nurodydamos valstybėms narėms kokias veikas reikia kriminalizuoti, ir tuo pačiu pateikdamos konkrečių bausmių rūšių sąrašą. 2004 m. balandžio 27 d. įstatymu Nr. IX 2169 (Žin., 2004, Nr. 72-2492) Baudžiamasis kodeksas buvo papildytas priedu „Įgyvendinami Europos Sąjungos teisės aktai“, į kurį įrašomi įgyvendinami pamatiniai sprendimai (šiuo metu 12 pamatinių sprendimų). Didžioji dalis šių pamatinių sprendimų priimti Tarybai viršijant savo kompetencijos ribas. Tai patvirtino EBTT 2005 m. rugsėjo 13 d. sprendimas byloje C-176/03 Komisija v Tarybą, dėl pamatinio sprendimo 2000/80/TVR panaikinimo. Lietuvos Respublikos teisės aktai nenumato procedūrų, kaip išspręsti klausimą, jei pamatinis sprendimas priimtas viršijant ES institucijų kompetenciją. Vienintelis reagavimo būdas, numatytas Seimo statuto 180¹⁸str. – parlamentinė išlyga (Žin., 1994, Nr. 15-249).

Darbo tikslas nėra visų Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, susijusių su baudžiamąja teise, apžvalga ir jų detali analizė – svarbu pateikti pavyzdžius, kad Lietuvos Respublika yra Jungtinių Tautų, Europos Tarybos, Europos Sąjungos ir dvišalių bei trišalių tarptautinių sutarčių, numatančių teisinį bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose, dalyvė. Taip pat akcentuoti kai kuriuos probleminius dalykus, susijusius su ES teisės ypatumais III ramstyje.

---

¹Aplinkraštis dėl ES (atnaujintas), <http://www.tm.lt/?item=tbdbinfob&lang=1>

Kadangi Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 str. 3 d. skelbia, kad Lietuvos ratifikuotos tarptautinės sutartys yra sudedamoji Lietuvos teisinės sistemos dalis, galima teigti, kad bet kuri ratifikuota tarptautinė sutartis, numatanti baudžiamųjų teisinių santykių atsiradimo, pasikeitimo ar pasibaigimo sąlygas, yra Lietuvos baudžiamosios teisės šaltinis.

3.3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas

Atskiruose darbo fragmentuose Baudžiamasis kodeksas (Žin., Nr. 2000, Nr. 89-2741) jau buvo paminėtas kaip reikšmingiausias, pirmasis per visą Lietuvos valstybės gyvavimo istoriją savarankiškas kodifikuotas Baudžiamosios teisės šaltinis, kuris apibrėžia pavojingų veikų draudžiamumą ir baudžiamumą, nustato ne tik baudžiamosios atsakomybės, bet ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės, bausmės vykdymo atidėjimo, baudžiamojo ar auklėjimo poveikio ir priverčiamųjų medicinos priemonių skyrimo pagrindus bei sąlygas.

Baudžiamasis kodeksas - tai susistemintų pagal rūšinius požymius kodifikuotų baudžiamosios teisės normų išorinė išraiškos forma. Įstatymo formai, struktūrai ir turiniui keliamus reikalavimus apibrėžia Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymas (Žin., 1995, Nr. 41-991). Baudžiamąjį kodeksą sudaro: 1) dalys; 2) skyriai; 3) straipsniai; 4) straipsnių dalys; 4) punktai. Nuo 2004 m. balandžio 27 d. įstatymu Nr. IX 2169 (Žin., 2004, Nr. 72-2492) Baudžiamasis kodeksas buvo papildytas priedu.

Baudžiamasis kodeksas turi dvi dalis - bendrąją ir specialiąją, 46 skyrius, 320 straipsnių ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso priedą. Bendrąją Baudžiamojo kodekso dalį sudaro normų - definicijų (nusikaltimas, baudžiamasis nusižengimas, nusikaltimų recidyvas ir t.t.), normų - principų (BK 2 str.) ir normų, numatančių sąlygas baudžiamajai atsakomybei atsirasti (baudžiamojo įstatymo galiojimas, pakaltinamumas, amžius, juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė ir laisvės atėmimu, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko (BK 38 str.) kai yra atsakomybė lengvinančių aplinkybių (BK 39 str.) arba pagal laidavimą (BK 40 str.) taip pat atidėti bausmės vykdymą (BK 76 str.), lygtinai atleisti nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą arba neatliktą laisvės atėmimo bausmės dalį pakeisti švelnesne bausme, esant įstatyme numatytoms sąlygoms (BK 77 str.) ir pan. Be to, nusikaltimų skirstymas į nesunkius, apysunkius, sunkius ir labai sunkius turi didelę reikšmę, nustatant baudžiamąją atsakomybę rengimosi stadijoje, pripažįstant asmenį pavojingu recidyvistu, nustatant bendrininkavimo formą. Buvo numatyta nauja bausmių sistema, papildyta naujomis bausmių rūšimis: viešieji darbai (BK 46 str.), laisvės apribojimas (BK 48 str.) ir areštas (BK 49 str.)

naujos bausmių skyrimo taisyklės ir principai, atskiras skyrius skirtas nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumams (XI skyriaus 80-94 str.).

Specialioji Baudžiamojo kodekso dalis prasideda nuo XV skyriaus. Specialiąją dalį sudaro pagal rūšinius požymius susistemintos teisės normos, kurių pagrindinis atskyrimo kriterijus – saugomi teisiniai gėriai. Skyrių pavadinimai yra verbalinė teisinių gėrių išraiška. Skyrius sudaro straipsniai. Straipsnių skaičius priklauso nuo saugomo teisinio gėrio išraiškos formų ir galimų kėsintis būdų įvairovės. Priklausomai nuo to, kaip įstatymų leidėjas konstruoja nusikalstamų veikų sudėtis, straipsniai gali turėti dalis, kurios, savo ruožtu, gali būti smulkinamos į punktus. Jei yra kelios straipsnio dalys, praktiškai pirmoji dalis atspindi paprastą, antroji - kvalifikuotą, trečioji – privilegijuotą nusikalstamos veikos sudėtį, *inter alia*, gali būti numatyta juridinio asmens atsakomybė arba atsakomybė už veikas, padarytas dėl neatsargumo. Galimos įvairios nusikalstamų sudėčių konstrukcijų variacijos.

Jei skyrių pavadinimai sutampa su saugomų teisinių gėrių pavadinimais, tai straipsnio tekstinė išraiška ne visuomet tapati loginei normos struktūrai. Ideali situacija, kai normos dispozicija sutampa su atitinkamo straipsnio dalies turiniu o hipotezėje numatytos sąlygos yra akivaizdžios. Tačiau dažnai normos loginė išraiška yra platesnė už straipsnio turinį. Galima situacija, kai viena norma apima kelias, atitinkamuose straipsniuose įtvirtintas normas: teroro aktas (BK 250 str.), išžaginimas (BK 149 str.), plėšimas (BK 180 str.) ir t.t. arba vienos normos loginė struktūra gali būti išdėstyta keliuose straipsniuose ar net atskirų teisės šakų norminiuose teisės aktuose. Pavyzdžiui, 129 str. dalies aiški ir suprantama dispozicija ir sankcija „tas, kas nužudė žmogų, baudžiamas laisvės atėmimu nuo penkerių iki penkiolikos metų.“ Tačiau šio straipsnio verbalinė loginės normos išraiška turėtų atrodyti maždaug taip: „žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas (Konstitucijos 19 str), todėl bet kuris pakaltinamas asmuo, jeigu jam iki nusikaltimo padarymo buvo suėję 14 metų (BK 13 str), nužudė kitą žmogų, baudžiamas laisvės atėmimu nuo 5 iki 15 metų“. Kaip matyti iš pavyzdžio, viena hipotezė apima ir BK 13 str.2 dalies ir Konstitucijos 19 str. nuostatas. Kur kas sudėtingiau būtų aprašyti juridinio asmens atsakomybę numatančios loginės normos struktūrinę išraišką, kuri apimtų ne tik straipsnyje aprašytą dispoziciją, bet ir bendrosios dalies 20 str. įtvirtintą hipotezę bei Civilinio kodekso (Žin., 2000, Nr. 74-2262) normas, apibrėžiančias juridinį asmenį *per se*, juridinio asmens rūšis, subjektiškumo atsiradimo momentą ir t.t. Sunku įsivaizduoti kaip atrodytų loginės normos išraiška pagal BK 192 straipsnį, jei pačiame Autorių ir gretutinių teisių įstatyme bus nuoroda į Romos konvenciją dėl atlikėjų, fonogramų gamintojų ir transliuojančių organizacijų apsaugos (Žin., 1999, Nr. 11-249) arba į Europos Sąjungos

direktyvas (pvz. 2006/116/EB). Tą patį galima pasakyti ir apie BK 176 str. Minėti pavyzdžiai pateikti turint tikslą parodyti, kad tekstinės ir loginės normos struktūros nėra tapačios, kad turinys turi atitikti paskirtį, būti logiškas, glaustas ir aiškus, tekste neturi būti nereikalingų arba netaisyklingų žodžių, žodžių junginių, pastabų ir dviprasmybių. Sunku įsivaizduoti, kokios apimtys būtų baudžiamasis kodeksas, jei būtų atsisakyta blanketinių teisės normų.

Sparčiai besivystant visuomeniniams santykiams, atsiradus sąlygoms laisvam asmenų, prekių ir kapitalo judėjimui, įgyvendinant mokslo ir technikos pasiekimus, atsiranda vis daugiau sričių, kur būtinos baudžiamosios teisės funkcijos, kad užtikrintų normalų santykių vystymąsi. Tačiau baudžiamoji teisė negali būti visa aprėpianti, savo teisės normose numatanti visas įmanomai galimas situacijas. Todėl, siekiant užkirsti kelią įstatymo leidėjo norams pastoviai taisyti baudžiamąjį kodeksą, blanketinės normos gali tuos norus apriboti: 1) dėl pernelyg sudėtingos koreliacijos; 2) pasikeitus įstatymo, į kurį daroma nuoroda, teisės normoms, Baudžiamasis kodeksas išsaugos *status quo*. Galima sutikti su tūlu teisininku, kuris pasisako prieš blanketinių normų egzistenciją baudžiamajame kodekse, nes tai, neva, pažeidžia Konstitucijos 7 str. 3 d., Kadangi žmogus fiziškai nepajėgus žinoti absoliučiai viską, ši problema gali būti išspręsta daug paprasčiau - įtraukiant į baudžiamąjį kodeksą teisinės klaidos institutą. Galima sutikti, kad tai gali apsunkinti teisingumo vykdymą, nes bus sunku įrodyti, ar asmuo žinojo, kad veikia, dėl kurios padarymo jis kaltinamas, yra šio kodekso draudžiama, tačiau ne ką lengviau įrodyti ir tyčios apibrėžtumą, vykdytojo ekscesą, kazusą, atskirti netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo ir pan. Pateikti pavyzdžiai rodo atskirų savarankiškų teisės šakų tarpusavio koreliaciją. Be to, blanketinių normų pagalba, *ad hoc* atvejais, kitų savarankiškų teisės šakų šaltiniai tampa fakultatyviniais baudžiamosios teisės šaltiniais ta apimtimi, kiek numato baudžiamosios teisės blanketinė norma. Pavyzdžiui, CK 2.3 str. pateikia fizinio asmens gimimo ir mirties momentą; CK 2.23 str. 2 d. pateikiama privataus gyvenimo pažeidimo samprata; CK 2.33 str. pateikia juridinio asmens sąvoką. CK 4.37 str. pateikiama nuosavybės sąvoka ir t.t. Tiriant nusikaltimus intelektinei nuosavybei, be CK tampa aktualus Autorių ir gretutinių teisių įstatymas (Žin., 1999, Nr. 50-1598), kuriame apibrėžtos kūrinio paskelbimo, išleidimo, atgaminimo, platinimo, autorių teisių ir gretutinių teisių subjektų ir t.t. sąvokos. Tiriant darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe reikalavimų pažeidimus, svarbu žinoti ne tik darbo saugą ir sveikatos apsaugą reglamentuojančius įstatymus (Žin., Nr. 2003,70-3170), bet ir lokalinius norminius teisės aktus (kolektyvines sutartis darbo saugos konkrečioje įmonėje taisykles ir pan.). Tiriant nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams, pvz.

piktnaudžiavimą, būtina žinoti asmens kompetencijos ribas, bei valstybės tarnybos įstatymą (Žin., 1999, Nr. 66-2130). Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai krašto apsaugos tarnybai reikalauja krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo studijų. Pagal BK 281 straipsnį kvalifikuojant nusikalstamą veiką būtina žinoti ir Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimą dėl kelių eismo taisyklių patvirtinimo (Žin., 2003, Nr. 7-263). Tiriant nusikaltimus žmogaus sveikatai, tampa aktualus Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo (Žin., 2003, Nr. 52-2357). Kvalifikuojant neteisėtą disponavimą narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, neįmanoma išsiversti be Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymo dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio, ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų (Žin., 2003, Nr. 41-1899). Panašūs pavyzdžiai, kurių galima pateikti tikrai ne vieną, patvirtina jau išsakytą mintį, kad baudžiamojoje teisėje galimi ne tik fakultatyviniai nusikalstamų sudėčių požymiai, bet ir fakultatyviniai baudžiamosios teisės šaltiniai.

Specialiosios dalies skyrių išdėstymo pradžioje galima išvelgti tam tikrą sistemą, kai pasirenkami saugomų teisinių gėrių prioritetai sistemiškai, pagal sankcijas, atspindinčias pavojingumo laipsnį, nuosekliai dėstomi eiliškumo tvarka. Tačiau sistema, nukėlus nusikaltimus visuomenės saugumui, kur už atskirų nusikaltimų padarymą numatyta laisvės atėmimo bausmė iki gyvos galvos, prie veikų, kur dominuoja baudžiamieji nusižengimai ir nesunkūs bei apysunkiai nusikaltimai, praranda savo sistemiškumą ir nuoseklumą. Be to atsiranda tam tikras neapibrėžtumas, kuri veika pavojingesnė: ar antikonstitucinių ginkluotų grupių bei organizacijų kūrimas arba dalyvavimas jose, siekiant pakeisti Lietuvos valstybės konstitucinę santvarką, kėsintis į jos nepriklausomybę, pažeisti teritorijos vientisumą (BK 121 str.), ar veika numatyta BK 250 str. 6 d. jei tas, kas kūrė teroristinę grupę arba dalyvavo joje, tarkim, turėdamas tikslą, kad valstybė pakeltų pensijas arba finansuotų aukštąjį mokslą?! Logiškai ir sistemiškai mąstant, pavojingesnė veika turėtų būti pirmoji, tačiau įstatymų leidėjas labiau pavojinga laiko antrąją. Taip pat įdomią teisės normos loginę konstrukciją įstatymo leidėjas pateikia BK 285 str., kurio 1 d. skelbia: „Tas, kas melagingai pranešė ar paskelbė žinią apie visuomenei gresiantį pavojų arba didelę nelaimę, jeigu dėl to kilo žmonių sumaištis ar buvo padaryta didelės turtinės žalos baudžiamas <...> arba laisvės atėmimu iki 2 metų“. Tuo tarpu 2 dalyje tie patys veiksmai, jeigu dėlto dar buvo iškviestos ir specialiosios tarnybos, prilygsta baudžiamajam nusižengimui. Abejonių kelia ir 243 str. paskirtis, nes, esant sąlyginiam atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės, arba paskyrus švelnesnę

bausmę negu numatyta, jei asmuo vengia atlikti teismo paskirtą su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę ar baudžiamojo poveikio priemonę, jam turi būti skiriama bausmė nuo kurios jis buvo atleistas ar kuri buvo sušvelninta. Beje tai numato atskiri BK str. (BK 38 str.3 d., BK 40 str.7 ir 8 d., 75 str. 4d., 77 str. 4, 5, 6 dalys).

BK 253 str., numatantis atsakomybę už neteisėto disponavimo šaunamaisiais ginklais, šaudmenimis, sprogmenimis ir sprogstamosiomis medžiagomis, tuo pačiu numato tik dvi bausmių rūšis: areštas ir laisvės atėmimas iki 5 metų, tuo tarpu veikos pavojingumas nėra apibrėžtas vertinamuoju požymiu. Tokiu būdu galimi atvejai, kai asmuo gali būti nuteistas laisvės atėmimu už bent vieno, tarkim, smulkaus kalibro šovinio laikymą. Praktikoje panašių bylų tikrai pasitaiko (pvz. 2005 m. LAT baudžiamoji byla Nr. 2K-362/2005 kat. 1.2.22.1; 2.6.4, kur asmuo buvo nuteistas 9 mėn. laisvės atėmimo bausme už 4 medžioklinių šovinių laikymą). Palaipsniui perkeliant tyrimą į atskirus baudžiamojo kodekso straipsnius, svarbu akcentuoti, kad tyrimo tikslas – nustatyti galimų problemų atsiradimą dėl atskirų baudžiamojo kodekso straipsnių taikymo. Naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, įgyvendinant Europos Tarybos baudžiamosios teisės konvencijos dėl korupcijos 18 str. nuostatas (Žin., 2002, Nr. 23-853) atsirado 20 straipsnis „Juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė.“ Minėta konvencija ir vėlesnės tarptautinės sutartys, kurių dalyve tapo Lietuvos Respublika, pvz. Jungtinių tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (Žin., 2002, 51-1933), neskelbia, kad juridiniams asmenims privalomai turi būti taikoma *ultima ratio* priemonė. Visose tarptautinėse sutartyse, kur reikalaujama numatyti juridinio asmens atsakomybę, skelbiama, kad tai daro valstybė savo nuožiūra, taikydama civilinę, administracinę, ar baudžiamąją atsakomybę. Svarbu, kad priemonės baudžiamojo ar nebaudžiamojo poveikio būtų proporcingos, veiksmingos ir atgrasančios, įskaitant baudas. Dėl jau minėto sudėtingo laikotarpio, kai skubos tvarka reikėjo priimti naują Baudžiamąjį kodeksą, abejotina, ar deramai buvo išdiskutuota ši problema. Per pastaruosius metus prasidėjo dažnas BK keitimas, už atskiras nusikalstamas veikas numatant, tarsi panacėją, juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę. Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkai šiai problemai skiria nepakankamai dėmesio. Daugiau dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės yra pasisakęs D. Soloveičikas¹. tačiau tai buvo daugiau lyginamojo pobūdžio analizė, neišryškinanti galimų probleminių aspektų. Neaišku, kaip bus taikoma baudžiamoji atsakomybė juridiniam asmeniui, jei nusikalstama veika buvo padaryta to juridinio asmens

---

¹Soloveičikas Deividas. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai): monografija.-Vilnius: Justitia, 2006.

filialo ar atstovybės darbuotojo juridinio asmens naudai, su to filialo ar atstovybės vadovo žinia arba, jei nusikalstamą veiką *ultra vires* juridinio asmens naudai padarė pats filialo ar atstovybės vadovas. Problema ta, kad nei filialas (CK 2.53 str. 2d.), nei atstovybė (CK 2.56 str. 3d.) nėra juridiniai asmenys. Dėl tos priežasties juridinio asmens nusikalstamą veiką įrodyti bus praktiškai neįmanoma, juo labiau, jeigu jo buveinė ir pagrindinis veiklos interesas yra kitoje valstybėje. Nėra aišku, kaip patraukti juridinį asmenį baudžiamojon atsakomybėn, jei jis, paaiškėjus nusikalstamos veikos požymiams, jau likviduotas vienu iš reorganizavimo būdų (CK 2.97 str.) ir yra naujai susiformavusio juridinio asmens struktūrinis padalinys. BK 43 str. 1 d. numato galimas juridiniams asmenims skiriamų bausmių rūšis: 1) bauda; 2) juridinio asmens veiklos apribojimas; 3) juridinio asmens likvidavimas. To paties straipsnio 3d. numato, kad juridiniam asmeniui už vieną nusikalstamą veiką gali būti skiriama tik viena bausmė. Problema ta, kad realiausia ir dažniausiai taikoma bausmė – bauda. Todėl, esant labai ribotai bausmių rūšių sistemai, galimas *ne bis in idem* principo pažeidimas. CK 2.50 str. 4 d. numatyto tam tikros teisinės formos juridinių asmenų neribotą materialią atsakomybę, kuri pasireiškia, kad juridinio asmens dalyvis atsako savo turto, jei prievolei įvykdyti neužtenka juridinio asmens turto. Tokiu būdu iškyla problema, kai nusikalstamą veiką padaro personalinės įmonės ar ūkinės bendrijos vadovas, kuriam, kaip fiziniam asmeniui, jau paskirta bausmė, o juridiniam asmeniui paskirta bauda aiškiai viršija juridinio asmens turta. Atsiranda atsakomybėn patrauktų asmenų tapatumas. Šiuo klausimu yra pasisakęs Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, įžvelgęs *ne bis in idem* principo pažeidimą (Administracinė byla Nr. A¹⁵-39/2005 kat. 20).

Dar vienas studijai įdomesnis straipsnis, dėl kurio gali kilti problemų – tai BK 208 straipsnis - skolininko nesąžiningumas. Pats principas, kai civilinius santykius bandoma reguliuoti *ultima ratio* priemonėmis demokratinėje valstybėje nėra sveikintinas dalykas, tačiau įmanomas, jei tų santykių negalima sureguliuoti kitomis priemonėmis. Ar iš tiesų Lietuvos Respublikos įstatymai nenumato kitokių kreditorių teisių gynimo priemonių?! CK šeštos knygos IV skyriuje įtvirtintas kreditoriaus interesų gynimo institutas. CK 6.66 str. numatyta kreditoriaus teisė ginčyti skolininko sudarytus sandorius (*actio Pauliana*), „j<...>ei šie sandoriai pažeidžia kreditoriaus teises, o skolininkas apie tai žinojo ar turėjo žinoti. Sandoris pažeidžia kreditoriaus teises, jeigu dėl jo skolininkas tampa nemokus arba būdamas nemokus suteikia pirmenybę kitam kreditoriui, arba kitaip pažeidžiamos kreditoriaus teisės.“ (CK 6.66 str. 1 d.). Kaip matyti, minėto straipsnio nuostatos visiškai atitinka BK 208 str. įtvirtintai dispozicijai. Nėgana to, kai suėjo prievolės įvykdymo terminas ir kreditoriui būtina apsaugoti savo teises (skolininkas tapo nemokus, jam iškelta bankroto byla ir kitais ypatingais atvejais),

kai kreditorius turi neabejotiną ir vykdytiną reikalavimo teisę skolininkui, jis turi teisę priverstinai įgyvendinti skolininko teises, pareikšdamas ieškinį skolininko vardu, jeigu skolininkas pats šių teisių neįgyvendina arba atsisako tai daryti dėl to pažeisdamas kreditoriaus interesus CK 6.68str.). Kreditorius taip pat gali pasinaudoti daikto sulaikymo teise, kol skolininkas įvykdys prievolę. Akivaizdu, kad CK garantuoja pakankamai priemonių apginti pažeistas kreditoriaus teises todėl nesuprantamas įstatymo leidėjo noras, numatyti dar ir baudžiamąją atsakomybę. Dėl skolininko nesažiningumo, kaip rodo praktika, Lietuvos Aukščiausiasį Teismą per pastaruosius septynerius metus yra pasiekusios bent 3 baudžiamosios bylos (<http://www.lat.litlex.lt>), todėl tikrai laikas šią nusikalstamą veiką dekriminalizuoti ar bent jau atsisakyti laisvės atėmimo bausmės, nes yra akivaizdi normų kolizija tarp šio straipsnio ir Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4 protokolo 1 straipsnio: „niekam negali būti atimta laisvė vien todėl, kad žmogus neįstengia įvykdyti kokios nors sutartinės prievolės“ (Žin., 1995, 40-987). Galima paminėti dar keletą Baudžiamojo kodekso straipsnių dėl kurių draudžiamumo galima abejoti (pvz. radinio pasisavinimas, kredito paskolos ar tikslinės paramos panaudojimas ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką ir t.t.), tačiau yra dar bent du Baudžiamojo kodekso straipsniai, kurių draudžiamumas vertinamas nevienareikšmiškai. BK 134 straipsnio normos dispozicija numato atsakomybę už padėjimą nusizudyti beviltiškai sergančio žmogaus prašymu. Kitaip tariant, šiame straipsnyje netiesiogiai įtvirtinamas eutanazijos uždraudimas. Pirmiausiai ar testas atitinka šaltinio turiniui keliamus reikalavimus, yra logiškas aiškus ir nedviprasmis. Kaip apibrėžti vertinamąjį terminą „beviltiškai serganti“, ar tai asmuo, sergantis bet kokia nepagydoma chroniška liga ar žmogus, turintis 47 chromosomas (pvz. Dauno, ar Edvardso sindromas) ir pan. Kitas klausimas, kaip pasireiškia objektyviosios pusės požymis – veika. Ar padėjimas turi būti aktyvus, ar pasyvus. Ar bendro pobūdžio pamąstymai, adresuoti ne konkrečiam asmeniui, yra padėjimas (pavyzdžiui, potencialus savižudis internete svarsto galimus pasitraukimo iš gyvenimo būdus). Svarstant šį klausimą, vėl turėtume grįžti prie Konstitucijos 19 str. inversijos – ar turi įstatymas saugoti žmogaus teisę į mirtį. Ar, atimant šią teisę iš žmogaus, kuris serga sunkia nepagydoma liga, kenčia nepakeliamą fizinį skausmą ir dvasines kančias, dėl negalėjimo savarankiškai atlikti fiziologinio pobūdžio veiksmų, *inter alia*, aiškiai suvokdamas savo ligos beviltiškumą, nėra pažeistos Konstitucijos 21 str. nuostatos.

BK 307 str. straipsnis, draudžiantis pelnytosi iš kito asmens prostitucijos, įdomus tuo, kad pati prostitucija baudžiamuoju įstatymu nėra uždrausta: už vertimąsi prostitucija yra numatyta administracinė atsakomybė (ATPK 182¹ str.), tačiau nei administracinių teisės pažeidimo kodeksas, nei baudžiamasis kodeksas neapibrėžia prostitucijos nei sąvadavimo

sąvokos. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne terminas „sąvadavimas“ reiškia tarpininkavimą, suvedant vyrą ir moterį į meilės santykius, o „prostitucija“ apibrėžta, kaip moterų parsidavinėjimas, paleistuvystė. Ar tai reiškia, kad Baudžiamasis kodeksas nedraudžia prostitucijos ir sąvadavimo homoseksualiuose santykiuose?! Toks įstatymo leidėjo nenuoseklumas, uždraudžiant veikas, neatskleidžiant jų turinio, suponuoja neapibrėžtumą ir pažeidžia įstatymo turiniui keliamus reikalavimus. Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad, studijuojant pagrindinį Lietuvos baudžiamosios teisės šaltinį, kyla tam tikrų struktūros ir turinio aspektais diskutuotinų klausimų, tačiau Baudžiamojo kodekso studija nekelia tikslo tokiu būdu sumenkinti pagrindinio baudžiamosios teisės šaltinio reikšmę, atvirksčiai, iškeliant probleminius klausimus, siekiama apsaugoti pirmą Lietuvos istorijoje savarankišką kodifikuotą baudžiamosios teisės šaltinį nuo nepamatuotos įstatymų leidėjo „invazijos“, kuri dažniausiai atliekama neišdiskutavus probleminių klausimų su baudžiamosios teisės mokslininkais.

3.4. Kiti norminio ir individualaus pobūdžio baudžiamosios teisės šaltiniai

Įstatymas dėl amnestijos ir Respublikos Prezidento dekretas dėl malonės – tai nesavarankiški, fakultatyvūs baudžiamosios teisės šaltiniai. Jie išskirti iš kitų fakultatyviųjų šaltinių todėl, kad, be Konstitucijos, yra tiesiogiai susiję tik su Baudžiamuoju kodeksu.

3.4.1 Amnestija

Amnestija – tai konstitucionalizuotas baudžiamosios teisės šaltinis, įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 67 str. 19 punkte, kuriame skelbiama, „Seimas leidžia amnestijos aktus“. Baudžiamasis kodeksas nedetalizuoja amnestijos pagrindų, sąlygų ir tvarkos: BK 78 str. 2 d. blanketinė norma skelbia „Amnestijos pagrindus sąlygas ir tvarką nustato amnestijos aktas.“ Amnestija – vienkartinio taikymo, norminio pobūdžio teisės aktas, išleidžiamas Seimui priėmus įstatymą. Per 17 nepriklausomybės metų buvo išleisti 7 įstatymai dėl amnestijų:

1. 1990 m. gegužės 8 d. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl amnestijos atstačius Nepriklausomą Lietuvos valstybę“ (Žin., 1990, Nr. 14-393);
2. 1993 m. birželio 15 d. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl amnestijos pažymint Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimą“ (Žin., 1993, Nr. 20-580);
3. 1995 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl amnestijos“ (Žin., 1996, Nr. 4-89);

4. 1996 m. „Lietuvos Respublikos amnestijos už kai kurių operacijų užsienio valiuta norminių aktų pažeidimą įstatymas“ (Žin., 1996, Nr. 71-1708);
5. 1998 m. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl dalinės amnestijos akto“ (Žin., 1999, Nr.1-1);
6. 2000 m. balandžio 11 d. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl amnestijos akto“ (Žin., 2000, Nr. 35-973);
7. 2002 m. lapkričio 7 d. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl amnestijos, pažymint Lietuvos Respublikos Konstitucijos dešimties metų sukaktį“ (Žin., 2002, Nr. 112-4981).

Paprastai įstatymo dėl amnestijos pirmame straipsnyje nurodoma, kokie asmenys (vyrai, moterys, nepilnamečiai, neįgalūs ir t.t.), už kokia nusikalstamas veikas atleidžiami nuo neatliktos laisvės atėmimo bausmės dalies. Kituose straipsniuose nurodoma paskirtos laisvės atėmimo bausmės sumažinimas asmenims už atskiras veikas priklausomai nuo kaltės formos ir pavojingumo. Taip pat nurodoma kokiems asmenims ir už kokius nusikaltimus bausmės sumažinimas gali būti netaikomas. Atskirai nurodoma, kokiems nuteistiesiems už kokius nusikaltimus amnestija netaikoma. Numatomos taikymo sąlygos asmenims, kuriems šio įstatymo įsigaliojimo dieną dar nėra įsiteisėjęs apkaltinamasis nuosprendis ir pan. Be kita ko, nurodoma, amnestijos komisijos sudėtis, amnestiją taikančios ir vykdančios institucijos, amnestijos komisijos sprendimų apskundimo tvarka, amnestijos įvykdymo terminas. Tiriant amnestijos aktus baudžiamosios teisės šaltinių kontekste, konstatuotina, kad jie kaip šaltiniai aktualūs skiriant bausmes. Paprastai nusikalstamų veikų kvalifikavimui amnestijos aktas reikšmės neturi. Visais atvejais, jei amnestijos aktas paskelbiamas iki nuosprendžio priėmimo, teismas iš pradžių priima sprendimą ir tik po to taiko amnestijos aktą. Iš paminėtų septynių amnestijos aktų nė vienas nepanaikino teistumo. Atleidus nuteistąjį nuo neatliktos laisvės atėmimo bausmės dalies ar jam sumažinus neatliktąją laisvės atėmimo dalį, dėl teistumo išnykimo ar panaikinimo sprendžiama remiantis faktiškai atlikta bausme pagal BK 97 str. Jei asmuo baudžiamas už kelias nusikalstamas veikas, bausmės subendrinamos ir po taikomas amnestijos aktas. Amnestijos akte gali būti nurodyta, kad amnestija netaikoma asmenims padariusiems kelis nusikaltimus, jei bent vieno iš jų įstatymas amnestijos nenumato. Jei asmuo nuteisiamas už nusikaltimą, kurį jis padarė pirmo nuosprendžio bausmės vykdymo atidėjimo metu, bausmės subendrinamos pagal nuosprendžių sutaptį, ir teismas taiko amnestiją subendrintai bausmei pagal amnestijos akte numatytas sąlygas ir tvarką. Dažniausiai problemų kyla dėl netinkamo bausmių subendrinimo, neįsigilinus į amnestijos akto turinį. BPK 451 str. numato baudžiamosios bylos atnaujinimą dėl aiškiai netinkamo baudžiamojo įstatymo pritaikymo, jeigu pagal nuosprendžiuose ar nutartyse yra pagrindas manyti, kad akivaizdžiai netinkamai pritaikytas baudžiamasis įstatymas ir dėl to reikia (viena iš nurodytų priežasčių):

„ištaisius netinkamą amnestijos akto taikymą, nuteistąjį atleisti nuo bausmės arba ją sumažinti“. Įstatymai dėl amnestijų yra vienas iš valstybės vykdomos baudžiamosios politikos kryptingumo rodiklių ir priklauso nuo įstatymo leidėjo politinės valios.

3.4.2. Malonė

Malonė yra konstitucionalizuota 84 straipsnio 23 punkte – „Respublikos Prezidentas skelbia malonę nuteistiesiems“. BK 79 str. skelbia „Nuteistasis gali būti atleistas nuo visos ar dalies bausmės atlikimo, jeigu Respublikos Prezidentas patenkina jo malonės prašymą. Malonės tikslas – humanizmo principo įgyvendinimas, atleidžiant nuteistuosius nuo visos ar dalies bausmės sutampa su amnestijos tikslu. Tačiau skiriasi savo turiniu ir forma, teikimo ir taikymo tvarka. Respublikos Prezidentas malonę suteikia dekretu, kuri teisine galia prilygsta poįstatyminiam teisės aktui. Prezidento dekretas dėl malonės yra individualus teisės aktas taikomas konkrečiam asmeniui pagal apibrėžtus individualius požymius. Malonės teikimas - išimtinė prezidento teisė. Nepatenkinus malonės prašymo, pakartotinai pateiktas prašymas svarstomas tik po 6 mėnesių. Per pastaruosius 5 metus buvo išleista 30 prezidento dekretų dėl malonės suteikimo. Malonė teikiama tik pagal pačių nuteistųjų prašymus. Respublikos Prezidento malone nuteistajam gali būti sumažinamas bausmės dydis, arba nuteistasis atleidžiamas nuo neatliktos bausmės dalies, arba nuteistajam neatliktos bausmės dalis pakeičiama švelnesne bausme. Asmenų, nuteistų laisvės atėmimu iki gyvos galvos, malonės prašymai gali būti svarstomi ne anksčiau, kaip atlikus 20 metų laisvės atėmimo bausmės. Respublikos Prezidentui dėl malonės suteikimo pataria Malonės komisija, kuri sudaroma Respublikos Prezidento dekretu ir veikia visuomeniniais pagrindais. Prezidentui kolegialus komisijos sprendimas nėra privalomas malonės prašymai gali būti svarstomi tik įsiteisėjus apkaltinamajam nuosprendžiui, o, esant kasaciniam skundai, - po bylos išnagrinėjimo kasacine tvarka. Jei nuteistasis nubaustas laisvės atėmimo bausme – tik pradėjus atlikti bausmę. Teikiant malonę vertinamas nuteistojo nusikalstamos veikos pobūdis ir pavojingumo laipsnis, atliktos bausmės laikas, padarytos turtinės žalos atlyginimas, nuteistojo elgesys, jo požiūris į darbą, kiti asmenybę charakterizuojantys bruožai. Skirtingai nuo amnestijos, malonės suteikimo teisinis faktas aktualus atliekant bausmių subendrinimą tik pagal nuosprendžių sutaptį.

4. Visuotinai pripažinti teisės principai – Lietuvos baudžiamosios teisės šaltinis

Tarptautinių žodžių žodynas principą (lot. *principium*-pradžią, pagrindas) apibrėžia kaip „įsitikinimą, lemiantį žmogaus požiūrį į tikrovę, jo elgesio ir veiklos normas. Mokslo prasme - tai pagrindinė kurios nors teorijos, mokslinės sistemos, požiūrio, koncepcijos idėja, pagrindinis pradinis teiginys, devizas“. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 str. 1 d. skelbia „Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, siekia užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines jų teises ir laisves, prisideda prie teise ir teisingumu pagrįstos tarptautinės tvarkos kūrimo“. Logiškai – sistemiškai mąstant, neįmanoma, kad valstybė, deklaruodama minėtų principų pagrindus siekių ir tikslų įgyvendinimą, užsienio politikoje, juos ignoruotų įgyvendindama vidaus politiką, tame tarpe ir baudžiamąją. Tai garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos normos-principai Konstitucinis Teismas 1995 m. sausio 24 d. išvadoje dėl Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugo konvencijos (toliau vadinama Konvencija) 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai yra pasakęs, kad „valstybiniai organai, vykdančys teisinę gynybą, turi tiesiogiai taikyti Konstitucijos normas, taip pat įgyvendinti Konvencijos nuostatas. Šios nuostatos turi tapti vidaus teisės sudedamąja dalimi, ir neturi būti jokių kliūčių joms taikyti teismuose ir kituose teisinę gynybą vykdančiuose organuose“ (Žin., 1995, Nr. 9-199). *Inter alia*, Lietuvai tapus ES nare, visi ES principai (tiesioginiai ir išvestiniai) tapo Lietuvos teisinės sistemos sudedamąja dalimi (Žin., 2004, Nr. 111-4123). Konstitucijos 7 str. 1 d. skelbia, kad „negalioja joks įstatymas ar teisės aktas priešingas Konstitucijai“. Šie teiginiai suponuoja įstatymo leidėjo pareigą, priimant, keičiant ar papildant baudžiamąjį įstatymą, nepažeisti visuotinai pripažintų teisės principų, įtvirtintų ne tik Konstitucijoje, bet ir kitose tarptautinės teisės išraiškos formose, kurias yra pripažinusi Lietuvos valstybė.

Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse galima surasti ir tiesioginių, ir išvestinių visuotinai pripažintų teisės principų.

Teisingumo principas įtvirtintas BK 41 str. 2 d. 5 punkte „<...> bausmės paskirtis: <...> užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą.“. 1961 m. BK šio principo nebuvo. Teisingumo principo atsiradimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse yra reikšmingas ženklas, apibrėžiantis Lietuvos baudžiamosios politikos kryptingumą. Tai pats reikšmingiausias apimantis praktiškai visus baudžiamosios teisės tiek bendruosius, tiek ir išvestinius principus, nes pažeidus bet kurį iš principų bus pažeistas ir teisingumo principas. Plačiaja prasme apie

teisingumo principo sampratą galima kalbėti daug ir apie tai parašyta nemažai darbų. Baudžiamosios teisės kontekste jis siejamas su baudžiamosios teisės padariniais, atsiradusiais dėl asmens nusikalstamos veikos. Teisingumo principas įgyvendinamas kitų teisės principų pagalba, nustatant įstatyme numatyta, adekvačią, padarytai nusikalstamai veikai, baudžiamąją atsakomybę. BK 54 str. 3 d. skelbia: „Jeigu straipsnio sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui, teismas, vadovaudamasis bausmės paskirtimi, gali motyvuotai paskirti švelnesnę bausmę“. Teisingumo principas ypatingai aktualus skiriant bausmes recidyvistui už tyčinio nusikaltimo padarymą, keliems asmenims padariusiems nusikalstamą veiką bendrininkavimo formą arba atskirose nusikalstamų veikų stadijose (rengimosi ir pasikėsinimo), įvertinant visus BK 54 str. 2 d. įvardintus bausmės individualizavimo požymius.

BK 2 str. 1 d. atskleistas principas „*nullum crimen, nulla poena sine lege*“ - asmuo atsako pagal šį kodeksą tik tuo atveju, jei padaryta veika buvo uždrausta baudžiamojo įstatymo, galiojusio nusikalstamos veikos padarymo metu. Šio principo taikymas kartu su kitu *in dubio pro reo* ir atsakomybę ar kitaip teisinę padėtį švelninančio baudžiamojo įstatymo grįžtamojo galiojimo principu (BK 3 str. 2 d.) neretai sutinkamas teisminėje praktikoje, ypatingai trunkamose nusikalstamose veikose. Labai geras pavyzdys būtų 1996 m. liepos, 2 d. Seimo priimtas Lietuvos Respublikos įstatymas (Žin., 1996, Nr.67-1597), kuriuo įstatymų leidėjas papildė 1961 m. BK 310 str., nustatydamas draudžiamumą ir baudžiamumą už naminės degtinės, brogos, kitų namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų, nedenatūruoto etilo alkoholio, denatūruoto etilo alkoholio, techninio etilo alkoholio ir jų skiedinių, aparatų jiems gaminti gaminimą, laikymą, gabenimą, pardavimą ar kitokį realizavimą. Šis įstatymas yra įdomus keliais aspektais ir tolimesniame tyrime prie jo dar bus sugrįžta. 1997 m. sausio 9 d. Seimas įstatymu (Žin., 1997, Nr. 5-71) dar kartą pakeitė BK 310 str. tam tikra dalimi sugriežtindamas ir išlėsdamas atsakomybę už aukščiau įvardytas veikas. Vėliau, 1998 m. kovo 26 d. Seimas priima teisėkūros „nuoseklumo“ pavyzdį šioje srityje, panaikindamas baudžiamąją atsakomybę ir bausmes, nustatytas BK 310, už spirito ir jo skiedinių laikymą ir gabenimą, kuris išgyvavo 10 dienų ir 1998 m. Balandžio 7 d. įstatymu buvo pripažintas netekusiu galios. Sąmoningai ar nesąmoningai, bet Seimas tokiu būdu išsprendė savo paties sukurtą problemą, kai asmuo, teisėtu būdu įsigijęs ir laikęs spiritą, buvo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už tai, kad įstatymų leidėjas baudžiamajai teisei priskyrė vienu momentu reguliacinę, kuri nebūdinga šiai teisės šakai, ir baudžiamąją funkcijas. Tokiu atveju, esant trunkamai nusikalstamai veikai, vadovaujantis jau minėtais principais, taikomas pats švelniausias įstatymas, šiuo atveju, - baudžiamąją atsakomybę šalinantis 1998 m. kovo 28 d. įstatymas. Galima pateikti dar keletą

panašių pavyzdžių, kai taikomas švelninantis nuteistojo padėtį įstatymas. 1998 m. vasario 3 d. įstatymas dėl 312 str. (kontrabanda) pakeitimo ir BK papildymas 321² straipsniu „sąvokų išaiškinimas“ (Žin., 1998, Nr. 17-397), kur buvo atribota baudžiamoji atsakomybė nuo administracinės (atribojimo kriterijus - prekių vertė 100 MGL). Po to, 2002 m. gruodžio 10 d. įstatymu nusikalstamo dalyko vertės ribos pakeistos iki 250 MGL (Žin.,2002, Nr.123-5544). Taip pat prisimintina veikos „transporto priemonės vairavimas esant pakartotinai neblaiviam per vienerius metus (administracinė prejudicija) dekriminalizavimas (Žin., 1993, Nr.36-597) ir 2000 m. kovo 28 d. ši veika buvo vėl buvo kriminalizuota (Žin., 2000,Nr. 30-826).

Sekantis svarbus baudžiamosios teisės principas – „*ne bis in idem*“ jau buvo minimas darbe, tiriant juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę. Beje oficialios doktrinos šiuo požiūriu, suformuluotos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Konstitucinio Teismo bei Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo – nesutampa. Problemos atsiranda, kai už tą pačią veiką yra numatyta baudžiamoji ir administracinė atsakomybė. Pavyzdžiui:1) Baudžiamojo kodekso 272 str. „Neteisėtas medžiojimas ar žvejojimas ar kitoks laukinės gyvūnijos išteklių naudojimas“ ir ATPK 85 str. „Medžioklės taisyklių pažeidimas“; 2) BK 176 str. 1 d. „Darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe reikalavimų pažeidimas“ ir ATPK 41 str. „Darbo įstatymų, darbo saugos ir darbo higienos norminių aktų pažeidimas; 3) BK 191 str. 1 d. „Autorystės pasisavinimas“ ir ATPK 214¹⁰ str. 1 dalis „Autorių ir gretutinių teisių pažeidimas“ ir kiti panašūs atvejai numatyti ATPK ir kituose ekonomines sankcijas numatančiuose įstatymuose (Mokesčių administravimo, Alkoholio kontrolės, Tabako kontrolės ir t.t.). Vyriausiojo administracinio teismo ir Konstitucinio Teismo oficialiai suformuluotos doktrinos tuo klausimu remiasi į Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 protokolo 4 straipsnio nuostatas ir Europos žmogaus teisių teismo sprendimus panašiose bylose *Franse Fišer prieš Austriją*, *Grandinger prieš Austriją*, *Sailer prieš Austriją*, kur pareiškėjams už vairavimą transporto priemonę esant neblaiviam buvo paskirta iš pradžių administracine nuobauda, o po to, jie dar buvo patraukti ir baudžiamojon atsakomybėn. Europos Žmogaus teismas pripažino *ne bis in idem* principo pažeidimą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo doktrina iš esmės skiriasi: 2000 m. gegužės 23 d. Baudžiamųjų bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos nutartyje byloje Nr. 2K-228/2000 buvo konstatuota, kad nustačius, jog pagal savo pobūdį (ATPK 9 str.) padarytas pažeidimas užtraukia baudžiamąją atsakomybę, asmuo turi būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn nepriklausomai nuo to, ar asmuo buvo patrauktas administracinėn atsakomybėn ar nebuvo. Jei asmuo jau buvo nubaustas administracine tvarka, patraukus jį baudžiamojon atsakomybėn, aiškinamasi asmens nubaudimo administracine tvarka pagrindai ir administracinė nuobauda naikinama. Tokiu būdu suformuluota Lietuvos

Aukščiausiojo Teismo doktrina leidžia dvigubą baudimą su sąlyga, kad administracinė nuobauda vėliau bus panaikinta. Tačiau neaišku, kaip administracinė nuobauda bus panaikinta, tarkim, po metų, kai ji išnyks savaime, bet asmuo jau bus už tą veiką nubaustas.

Bausmės proporcingumo principas pasireiškia tarptautinėse sutartyse, Tarybos pamatiniuose sprendimuose pateiktose rekomendacijose, kad, kriminalizuojant vienokią ar kitokių veiką, numatyti veiksmingas, proporcingas ir atgrasančias priemones. Šis principas įgyja ypatingą reikšmę teisėkūroje, kai įstatymų leidėjas numato sankcijas už panašias veikas, kurios skiriasi tik savo pavojingumo pobūdžiu, o jų draudžiamumą ir baudžiamumą nustato skirtingų teisės šakų šaltiniai. Neretas atvejis, kai *ultima ratio* padariniai yra ženkliai švelnesni nei kitose teisės šakose už panašias veikas numatytos sankcijos. Pavyzdys galėtų būti: Alkoholio kontrolės įstatymas (Žin., 2004, Nr. 47-1548), Tabako kontrolės įstatymas (Žin., 2003, Nr.,117-5317) ir kiti ekonomines sankcijas nustatantys įstatymai. Konstitucinis Teismas 2005 m. lapkričio 10 d. nutarime (Žin., 2005, Nr.134-4819) išaiškino, kad, „nustatant sankcijas už teisės pažeidimus, privalu paisyti konstitucinės teisinės valstybės principo, *inter alia* protingumo, teisingumo proporcingumo, reikalavimų. Iš Konstitucijos kylantis proporcingumo principas reiškia, kad nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai siekiamiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyra) <...> Už teisės pažeidimus negalima nustatyti tokių bausmių arba nuobaudų (*inter alia* ir tokių jų dydžių), kurios būtų akivaizdžiai neproporcingos (neadekvačios) teisės pažeidimams ir bausmės ar nuobaudos paskirčiai“. Taip pat Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į tai kad įstatymo leidėjas turi siekti tarpšakinio administracinių ir baudžiamųjų sankcijų suderinamumo. 1997 m. lapkričio 13 d. nutarime Konstitucinis teismas konstatavo, kad tarpšakinis nesuderinamumas gali apsunkinti teisingumo principo įgyvendinimą (Žin., 1997, Nr. 104-2645).

Puikiai proporcingumo principą atspindi BK 55 str., kuris skelbia „Asmeniui pirmą kartą teisiama už nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, teismas paprastai skiria su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes. Skirdamas laisvės atėmimo bausmę, teismas privalo motyvuoti savo sprendimą.“ BK 91 str. 3 d. numatyta, kad nepilnamečiui terminuotą laisvės atėmimo bausmę teisėjas gali skirti tik esant šiame straipsnyje įvardintoms sąlygoms:1) nepilnametis padarė sunkų ar labai sunkų nusikaltimą; 2) kitų rūšių bausmių pakeisti nepilnamečio nusikalstamiems polinkiams pakeisti nepakanka. Proporcingumo principas taikomas skiriant bausmę, kai yra atsakomybę lengvinančių ir (ar) sunkinančių aplinkybių (BK 61 str.). Proporcingumo principą atspindi ir švelnesnės negu įstatyme numatytos bausmės skyrimas, jeigu asmuo atitinka BK 62 str. skelbiamus reikalavimus.

Humanizmo principas - tai visuotinai pripažintas, įtvirtintas tarptautiniuose teisės aktuose ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, universalusis principas, per valstybės baudžiamąją politiką tiesiogiai veikiantis baudžiamąją teisę. Tai išvestinis principas – idėja, kylantis iš Konstitucijos 18, 19, ir 21, 138 str., Konstitucijos akto dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje. Baudžiamojoje teisėje jis materializuojasi per įvairiausio pobūdžio koncepcijų išraiškos formas – tarptautines sutartis, įstatymus, teismų sprendimus, poįstatyminius teisės aktus, mokslines doktrinas ir pan. Tačiau jo turinys atsiskleidžia konkrečiuose sprendimuose, įgyvendinančiuose deklaruojamas idėjas. Puikus pavyzdys - 1998 m. gruodžio 9 d. istorinis Konstitucinio Teismo sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Žin., 1998, Nr. 109-3004). Prireikė 6 metų, kad Konstitucijoje įtvirtintos deklaratyvaus pobūdžio normos – principai imtų realiai funkcionuoti. Humanizmo principas baudžiamojoje teisėje taip pat pasireiškia įgyvendinant kitus jau minėtus teisės principus. Pavyzdžiui: 1) per baudžiamojo kodekso 3 str. 2 d. ir 3d. normas; 2) per bausmių rūšių sistemos tobulinimą; 3) per atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės institutus ir 4) per nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų institutą ir t.t. Įstatymo dėl amnestijos preambulėje *expressis verbis* įtvirtinta, kad Seimas įstatymą dėl amnestijos priima „vadovaudamasis humanizmo principais.“ Teisės principai, priklausomai nuo teisinės sąmonės, suvokiami ir pateikiami labai įvairiai. Išvestinius principus galima dar labiau smulkinti, matant juose išvestinius iš išvestinių principų. Tai nėra blogai: principų daugetas baudžiamąją teisę daro gyvesnę, lankstesnę, lengviau pastebimos aktualios problemos ir jų atsiradimo priežastys, tuo pačiu ir lengviau numatyti jų pašalinimo būdus.

5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimai ir oficiali doktrina – Lietuvos baudžiamosios teisės šaltinis

Daugiausiai diskusijų kontinentinės teisės valstybėse kyla dėl oficialiosios teisės doktrinos statuso ir precedento teisės į egzistenciją. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 str. 1 d. įtvirtinta „Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Konstitucijos 67 str. 1 d. 2 punktas skelbia „Seimas leidžia įstatymus“ Konstitucijos 109 str. yra įtvirtinta nuostata, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai, kad vykdydami teisingumą teismai ir teisėjai yra nepriklausomi ir teisėjai, nagrinėdami

bylas, klauso tik įstatymo. Pastarasis straipsnis įdomus tuo, kad jame konstitucionalizuoti normatyvistinio etatizmo principai. Tai įrodo teisingumo sutapatinimas su įstatymu. Net ir pats absurdiškiausias įstatymas, priimtas ir promulguotas nepažeidus nustatytų procedūrų, bus nors ir neteisingas, bet teisėtas, nebent jį revizavęs Konstitucinis Teismas, nuspręstų priešingai. Todėl būtų absurdiška teigti, kad 6 metus teisėjai vykdė teisingumą, skirdami kaltinamajam mirties bausmę. Taip pat būtų absurdiška dėl to kaltinti teisėjus, nes šiame straipsnyje yra užprogramuotas antras prieštaravimas - teisėjas negali būti nepriklausomas, jei privalo klausyti tik įstatymo, kuris yra nebūtinai teisingas ir, kaip rodo praktika, neretai prieštarauja Konstitucijai. Sąmoningai ar nesąmoningai teisėjai yra paversti įstatymo leidėjo įkaitais, netiesiogiai atsakingais už įstatymo leidėjo teisėkūroje padarytas klaidas. Vienintelis numatytas būdas nepaisyti žinomai neteisėto įstatymo įtvirtintas Konstitucijos 106 str. 1 dalyje. Tačiau yra ir kitokio pobūdžio įstatymų, kurie, kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, klausimus dėl to paties dalyko atskirose teisės šakose gali spręsti skirtingai. Tuo tarpu teisėjo diskrecija savarankiškai priimti sprendimą, neviršijant Konstitucijoje numatytos kompetencijos, baudžiamojame teiseje apribota iki minimumo. Dėl įvardytų objektyvių ir subjektyvių priežasčių atsiranda teisės taikymo klaidų tikimybė, su kurių šalinimu *ex officio* tiesiogiai susijęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kurio kompetencija apibrėžta Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 23 str.:

„1. Aukščiausiasis Teismas yra vienintelis kasacinės instancijos teismas įsiteisėjusiems bendrosios kompetencijos teismų sprendimams, nuosprendžiams, nutartims, nutarimams ir įsakymams peržiūrėti.

2. Aukščiausiasis Teismas formuoja vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus. Tam Aukščiausiasis Teismas:

1) skelbia skyrių plenarinių sesijų nutartis, taip pat trijų ir išplėstinių septynių teisėjų kolegijų nutartis, dėl kurių paskelbimo pritarė dauguma atitinkamo skyriaus teisėjų. Į Aukščiausiojo Teismo biuletenyje paskelbtose nutartyse esančius įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo išaiškinimus atsižvelgia teismai, valstybės ir kitos institucijos, taip pat kiti asmenys, taikydami tuos pačius įstatymus ir kitus teisės aktus;

2) analizuoja teismų praktiką taikant įstatymus ir kitus teisės aktus ir teikia rekomendacinius išaiškinimus;

3) gali konsultuoti teisėjus įstatymų ir kitų teisės aktų aiškinimo ir taikymo klausimais.

3. Aukščiausiasis Teismas, vadovaudamasis Europos Sąjungos teisminių institucijų išaiškinimais, analizuoja ir apibendrina bendrosios kompetencijos teismų praktiką taikant Europos Sąjungos teisės normas ir teikia rekomendacijas dėl Lietuvos bendrosios

kompetencijos teismų ir Europos Sąjungos teisminių institucijų bendradarbiavimo užtikrinant vienodą Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimą ir taikymą Lietuvos Respublikoje.

4. Aukščiausiasis Teismas atlieka ir kitas jo kompetencijai įstatymų priskirtas funkcijas.“ (Žin., 1994, Nr. 46-851 su pakeitimais).

Tuo tarpu tuo tarpu Konstitucinio Teismo kompetencijos ribas apibrėžia pati Konstitucija (102 str.), Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas (Žin., 1993., Nr. 6-120) ir paties Konstitucinio Teismo *obiter dicta* suformuluoti Konstitucinio Teismo galių išaiškinimai. Konstitucinis Teismas iš visų teismų realiausiai pretenduoja į teisėkūros subjekto statusą. Vyrauja nuomonė, kad Konstitucinis Teismas teisėkūroje dalyvauja *ex officio* negatyviąja prasme, t.y., panaikindamas prieštaraujančių Konstitucijai įstatymų galiojimą. Tuo tarpu Konstitucinio Teismo nutarimuose vis dažniau galima išvelgti pozityviosios teisėkūros požymių, kurie nors tiesiogiai nesusiję su įstatymų leidyba, bet turi reikšmės keičiant įstatymus ar rengiant naujus jų projektus. Pavyzdžiui, 1998 m. liepos 9 d. nutarime (Žin., 1998, Nr. 63-1827) Konstitucinis teismas, pasisakydamas dėl probleminio įstatymo priėmimo, nenustačius esminių jo taikymo taisyklių, priminė įstatymų leidėjui, kad „Baudžiamojoje leidyboje, ypač kai yra kriminalizuojamos trunkamos veikos, paprastai suformuluojamos šių normų tvarkos teisinės taisyklės. Taip daroma siekiant išspręsti probleminius klausimus, kurių gali atsirasti įgyvendinant naujus teisės aktus“ Toliau Konstitucinis Teismas pasako tiriamojo klausimo kontekste labai reikšmingą frazę: „Įstatymo leidėjo neišspręsti teisės normų taikymo klausimai yra teismų praktikos objektas. Tai reiškia, kad juos gali išspręsti bendros kompetencijos teismas, konkrečioje byloje priimdamas atitinkamą teisės aktą. Tokiais atvejais vadovaujamesi bendraisiais principais, taip pat ir principu, kad baudžiamasis įstatymas be specialaus nurodymo negali turėti atgalinio veikimo galios“. Tokių pavyzdžių galima surasti vos ne kiekviename KT nutarime, pavyzdžiui, 2005 m. rugsėjo 19 d. (Žin., Nr. 113-4131) Konstitucinis Teismas nurodė, kad „įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų, kad viešoji valdžia (jos institucijos, pareigūnai) galės nedelsiant imtis veiksmų, kuriais būtų užkirstas kelias tokioms veikoms, kuriomis dangstantis informacijos laisve, yra kėsinamasi Konstitucijoje įtvirtintas, jos saugomas gėrybes.<...> santykius susijusius su informacijos ieškojimu, gavimu, skleidimu įstatymais reguliuoti taip, kad, viena vertus, būtų užtikrinta viena iš prigimtinių žmogaus teisių informacijos laisvė (suponuojant *inter alia* elektroninės žiniasklaidos laisvę), kita vertus, kad, įgyvendinant informacijos laisvę, nebūtų pažeidžiamos konstitucinės vertybės, kad jos būtų apsaugotos ir ginamos.<...> būtina, kad įstatymų leidyba neatsiliktų nuo informacinių technologijų pažangos ir jos nulemtos visuomeninių santykių kaitos, *inter alia* atspindėtų minėtų santykių subjektų

ypatumus, objektyviai lemiančius būtinybę diferencijuoti jų teisinį statusą“ Kaip matyti iš teksto, įstatymo leidėjui pateikta teisinių santykių sureguliuavimo instrukcija.

2006 m. kovo 28 d. Konstitucinio Teismo nutarime (Žin., 2006, Nr.36-1292) *expressis verbis* buvo įtvirtinta riboto precedento egzistencijos teisė Lietuvos teisinėje sistemoje. Ribotumas pasireiškia jo negalėjimu kurti naujas teisės normas, kitaip tariant, negalėjimu perimti Seimo teisėkūros funkcijų, bet gebėjimu tų normų pagrindu formuoti vienodą teisminę jų taikymo praktiką: „Konstitucijoje įtvirtinta bendros kompetencijos teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuoti vienodai (nuosekliai, nepriekaištingai) bendrosios kompetencijos teismų praktikai – būtent tokiai, kuri būtų grindžiama su Konstitucijoje įtvirtintais teisinės valstybės teisingumo, asmenų lygybės teismui principais<...> , kad tokios pat (analogiškos bylos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat ne sukuriant naujus teismų precedentes, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų. Užtikrinant iš Konstitucijos kylantį bendrosios kompetencijos teismų praktikos vienodumą (nuoseklumą, neprieštarumą) ir jurisprudencijos tęstinumą. Lemiamą reikšmę (be kitų svarbių veiksnių) turi šie veiksniai: bendros kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos bendros kompetencijos priimtų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose.<...> bendros kompetencijos teismų praktika turi būti koreguojama ir nauji teismo precedentai tų kategorijų bylose turi būti kuriami tik tada, kai yra neišvengiamai, objektyviai būtina; toks bendros kompetencijos teismų praktikos koregavimas (nukrypimas nuo teismus ligi tol saiščiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimas) visais atvejais turi būti deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamas atitinkamuose bendros kompetencijos teismų sprendimuose“. Toliau nutarime, šalia jau įtvirtinto *ratio decidendi* precedentinės teisės elemento, plėtojama oficialiosios doktrinos (*obiter dicta*) privalomumo ir reinterpretavimo galimybė. Šios doktrinos nuoseklus plėtojimas atsispindi 2006 m. birželio 6 d. (Žin., 2006, Nr.65-2400) ir 2006 lapkričio 21 d. (Žin., 2006, Nr.127-4910) nutarimuose. Blieka prie Konstitucijos 109 str. 3d. nuostatos „Teisėjai, nagrinėdami bylas klauso įstatymo“ pridėti „ir teisės“, kas atitiktų *law of equity* bendrojoje teisėje principą, kad turėti visas bendrosios teisės – *common law* (*ratio decidendi* ir *obiter dicta*) + *law of equity* sudedamąsias dalis. Sprendimas, laipsniškai pereiti prie mišrios (skandinaviškos) teisinės sistemos su tam tikromis precedento apraiškomis, apribotų įstatymo leidėjo savivalę ir sustiprintų teisinės sistemos stabilumą bei kiek praplėstų teisėjų diskreciją, sprendžiant probleminius bylų klausimus *inter alia* ir teisėjų realų nepriklausomumą nuo įstatymų leidžiamosios valdžios. Minėtuose Konstitucinio Teismo nutarimuose plėtojama

mintis, kad visos valdžios institucijos: Seimas, teismai ir vykdomosios valdžios institucijos yra saistomos ne tik Konstitucinio Teismo motyvuotų sprendimų, bet ir oficialiojoje doktrinoje skelbiamų nuostatų. Aukščiausiojo Teismo kompetenciją apibrėžiančio Teismų įstatymo (Žin., 1994, Nr. 46-851) 23 str. yra įtvirtintas kiek švelnesnis terminas – „atsižvelgia“.

Sveikintinas dalykas, kad valstybėje formuojama vienoda teismų praktika, tuo pačiu įgyvendinamas teisėtų lūkesčių principas, taip pat, kad Lietuvos teismai vis dažniau motyvuoja savo sprendimus tarptautine teismų praktika panašių kategorijų bylose. Pavyzdžiui, Aukščiausiais Teismas 2005 m. birželio 28 d. byloje Nr. 2K-295/2005, konstatavo, kad Lietuva prisijungdama prie Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos pripažino Europos žmogaus teisių teismo jurisdikciją pagal Konvencijos 25 ir 46 straipsnius. Aukščiausiasis Teismas byloje rėmėsi EŽTT precedentais bylose: *Lingens v Austrija* ir *Janowski v Lenkija*. Kitoje tos pačios kategorijos 2005 m. lapkričio 22 d. byloje Nr. 2K-7-695/2005 Teismas darė nuorodą į precedentes bylose: *Lingens v Austrija*, *Feldek v Slovakija*, *Handyside v Jungtinę Karalystę*, *Castells v Ispanija*.

Laibai svarbią reikšmę turi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimai įvairių kategorijų bylose, kur dažniausiai pasitaiko netikslumų teisės normų taikymo ir aiškinimo požiūriu: 1) 1995 m. spalio 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 16 „Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo ar dalyvavimo jame (BK 227¹ str.) apibendrinimo rezultatų baudžiamosiose bylose“; 2) 1997 m. birželio 13 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 4 „Dėl teismų praktikos taikant įstatymus dėl būtiniosios ginties ir jos ribų peržengimo“; 3) 2000 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 29 „Dėl teismų praktikos veikas pripažįstant mažareikšmėmis“; 4) 2002 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 38 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo kodekso normas, reglamentuojančias baudžiamųjų įstatymų galiojimą laiko atžvilgiu“; 5) 2003 m. gruodžio 29 d. Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 42 „Dėl teismų praktikos taikant Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis ir Baudžiamojo bei Baudžiamojo proceso kodeksų normas, nustatančias asmenų išdavimą užsienio valstybei arba perdavimą Tarptautiniam Baudžiamajam Teismui, apžvalga“; 6) 2005 m. birželio 23 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“ ir kt.

Po Konstitucinio Teismo išaiškinimo baudžiamosios teisės šaltiniais tapo ne tik Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse paskelbti įstatymų taikymo išaiškinimai bei sprendimai panašių kategorijų bylose, bet ir žemesnės grandies teismų jų pačių priimti

sprendimai ankstesnėse tos pačios kategorijos bylose, jau nekalbant apie Konstitucinio Teismo nutarimus ir oficialiąją doktriną.

Kitaip tariant, Konstitucinis Teismas teisės (tame tarpe ir baudžiamosios teisės) šaltiniais paskelbė teisės taikymo ir teisės aiškinimo precedentes, kurie Lietuvos teisėje *de facto* egzistavo jau seniai o *de jure* buvo įteisinti Konstitucijos Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimu (Žin., 2006, Nr. 36-1292). Apibendrinimą galima užbaigti profesoriaus A.V. Naumovo žodžiais, pasakytais XX a. antroje pusėje, turint mintyje aiškinamojo precedento bandymus įsitvirtinti kontinentinėje teisėje: „Precedentas, vejamas pro duris, atkakliai lindo pro langą ir kartais gana sėkmingai“, ką puikiausiai patvirtina pateikti Konstitucinio Teismo išaiškinimai.

Išvados

1. Dinamiškas visuomeninių santykių vystymasis suponuoja objektyvių ir subjektyvių priežasčių atsiradimą peržiūrėti esamų Lietuvos baudžiamosios teisės šaltinių sistemą, papildant ją naujomis baudžiamosios teisės šaltinių formomis.
2. Nacionaliniai baudžiamosios teisės šaltiniai turi atitikti ne tik formai ir turiniui keliamus reikalavimus, bet ir esamo laikmečio realijas, kas suponuoja nuolatinę jų stebėseną bei objektyvius ir pamatuotus struktūrinius pokyčius, savalaikiškai keičiant papildant ar naikinat baudžiamosios teisės normas, neatitinkančias visuotinai pripažintiems teisės principams bei trukdančias normaliam visuomeninių santykių vystymuisi.
3. Tam, kad teisės norma įgytų juridinę galią, ji turi būti formaliai apibrėžta, kitaip tariant, privalo turėti išorinę išraiškos formą, kuri savo ruožtu priklausys nuo ją priėmusios institucijos kompetencijos ir priėmimo procedūrų.
4. Jei kiekvienas baudžiamosios teisės normų šaltinis tuo pačiu yra ir teisinės minties šaltinis, tai ne kiekvienas teisinės minties šaltinis yra baudžiamosios teisės normų šaltinis.
5. Teisės šaltinių terminų vartojimo klaidos dažniausiai pasireiškia teisės normų šaltinių tapatinant su informacijos apie teisės normas šaltiniu.
6. Lietuvos baudžiamosios teisės šaltinių genezės, istorinės raidos, įvairių laikmečių teisinės minties atspindžio tuometiniuose baudžiamosios teisės šaltiniuose sisteminė analizė teigiamai veikia teisinę sąmonę – pagrindinį teisinės minties šaltinį, padeda pastebėti esamuose baudžiamosios teisės šaltiniuose aktualius probleminius aspektus, išryškinti jų trūkumus bei numatyti iškilusių problemų šalinimo būdus.

7. Lietuvos Statutai, kaip pirmasis kodifikuotas teisės šaltinis, atspindėjęs tuometines teisinės idėjas, turėjo didžiulę reikšmę ne tik Lietuvos gyventojų teisinės kultūros formavimui, bet ir kaimyninių valstybių teisinių sistemų tobulinimui.

8. 1903 m. Rusijos baudžiamojo statuto atitikimas Vokietijos baudžiamajai teisei lėmė jo įsigaliojimą Lietuvos teritorijoje kaizerinės okupacijos laikotarpiu, o dėl savo universalumo, pakeitus kai kuriuos straipsnius, jis tapo ir Nepriklausomos Lietuvos baudžiamosios teisės šaltiniu.

9. 1940 m. lapkričio 6 d.. TSRS Aukščiausios Tarybos Prezidiumo įsakas „Dėl laikino taikymo RTFSR baudžiamųjų, civilinių ir darbo įstatymų Lietuvos Latvijos ir Estijos teritorijoje“ turi istorinę reikšmę, kaip nonsensinis teisės aktas, pažeidžiantis visuotinai pripažintą baudžiamosios teisės *lex retro non agit* principą.

10. Vienas iš reikšmingesnių sovietinių baudžiamosios teisės šaltinių buvo 1961 m. Lietuvos TSR baudžiamasis kodeksas, vienokia ar kitokia išraiškos forma galiojęs Lietuvoje iki 2003 m. gegužės 1 d. (naujo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso įsigaliojimo datos).

11. Naujo Baudžiamojo kodekso sukūrimas - tai nuoseklus kruopštaus ir sistemiško teisės mokslininkų darbo rezultatas ir kiekvienai valstybei reikšmingas teisinis įvykis.

12. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas - reikšmingiausias, pirmasis per visą Lietuvos valstybės gyvavimo istoriją savarankiškas kodifikuotas Baudžiamosios teisės šaltinis, kuris apibrėžia pavojingų veikų draudžiamumą ir baudžiamumą, nustato ne tik baudžiamosios atsakomybės, bet ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės, bausmės vykdymo atidėjimo, baudžiamojo ar auklėjimo poveikio ir priverčiamųjų medicinos priemonių skyrimo pagrindus bei sąlygas.

13. 1961 m. Baudžiamojo kodekso keitimas nauju Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu nebūtų įmanomas be atskiro įstatymo dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr.VIII-1968, Baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2000 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, ir Bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto įstatymu Nr. IX-994, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos, kuris buvo priimtas 2002 m. spalio 29 d. Įstatymo Nr. IX-1162 (Žin.,2002, Nr. 112-4970).

14. 2004. m. gegužės 1 d. Lietuva kartu su kitomis devyniomis valstybėmis – Čekija, Estija, Kipru, Latvija, Lenkija, Slovakija, Slovėnija ir Vengrija tapo visateise Europos Sąjungos nare. Nuo šios dienos Europos Sąjungos teisynas (*acquis communautaire*) tapo sudėtine Lietuvos nacionalinės teisės dalimi. 2004 m. liepos 13 d. Seimas šią nuostatą įtvirtina Lietuvos Respublikos Konstitucinio akto 1 str. 2 dalyje, *inter alia* 1 str. 2 d. buvo skelbiama, kad

Europos Sąjungos teisės normos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, taikomos tiesiogiai ir kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus (Žin., 2004, Nr. 111-4123).

15. Pagrindinis, be Baudžiamojo kodekso, tarpšakinis, tame tarpe ir baudžiamosios teisės šaltinis yra Lietuvos Respublikos Konstitucija.

16. Harmonizuojant tarptautines baudžiamosios teisės normas atskirų nusikaltimų rūšių srityje, esant aiškiai suformuluotoms materialiosioms ir procesinėms tarptautinės baudžiamosios teisės normoms, susiformavo prielaidos tiesioginiam tarptautinės sutarties normų taikymui.

17. Per loginę baudžiamosios teisės normų struktūrą, blanketinių baudžiamosios teisės normų pagalba, atsiskleidžia baudžiamosios teisės santykis su kitų teisės šakų šaltiniais, kurių normos *ad hoc* atveju tampa ir baudžiamosios teisės šaltiniu.

18. Įstatymas dėl amnestijos ir Respublikos Prezidento dekretas dėl malonės – tai nesavarankiški, fakultatyvūs baudžiamosios teisės šaltiniai. Jie išskirti iš kitų fakultatyviųjų šaltinių todėl, kad, be Konstitucijos, yra tiesiogiai susiję tik su Baudžiamuoju kodeksu.

19. Visuotinai pripažinti teisės principai yra konstitucionalizuotas baudžiamosios teisės šaltinis, kurio turinys praktiškai atsiskleidžia konkrečiuose valstybės institucijų sprendimuose, įgyvendinančiuose principuose deklaruojamas idėjas.

20. Konstitucinis Teismas teisės (tame tarpe ir baudžiamosios teisės) šaltiniais paskelbė teisės taikymo ir teisės aiškinimo precedentus, kurie Lietuvos teisėje *de facto* egzistavo, *de jure* buvo įteisinti Konstitucijos Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimu (Žin., 2006, Nr. 36-1292).

Santrauka

2004 m. gegužės 1 d., Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, Europos Bendrijų teisė tapo sudėtine Lietuvos Respublikos teisės dalimi.

Plečiantis baudžiamosios teisės šaltinių sistemai, vienai teisės normai papildant, keičiant kitą ar esant jų konkurencijai, atsiranda objektyvių ir subjektyvių priežasčių, kurios lemia galimų teisminių klaidų atsiradimą. Tuo aspektu vis didesnę reikšmę įgyja Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialios doktrinos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo teismo vienodos teisminės praktikos formavimas. Darbo tikslas – iš esmės, sistemiškai peržiūrėti jau susiformavusią baudžiamosios teisės šaltinių sistemą, praplečiant ją naujomis teisės šaltinių rūšių formomis, pateikiant Europos Sąjungos teisyno sampratą ir tam tikrus teismų ir policijos bendradarbiavimo Europos Sąjungoje ypatumus, *inter alia* darbe atskleidžiama: 1) semantinė teisės terminijos vartojimo svarba, pateikiami teisės normų šaltinio ir teisinės minties šaltinių atskyrimo kriterijai; 2) Lietuvos baudžiamosios teisės šaltinių specifiška ir juose atsispindėjusios idėjos įvairiuose valstybės ir teisės šaltinių raidos etapuose; 3) atskleidžiama norminių baudžiamosios teisės šaltinių subordinacija ir koreliacija; 4) metodiškai atskleidžiamas įvairių baudžiamosios teisės šaltinių formų turinys, santykis su kitais šaltiniais, pateikiami teisminės praktikos pavyzdžiai, iškeliamos galimos problemos bei jų pašalinimo būdai, atskleidžiama fakultatyvinių baudžiamosios teisės šaltinių reikšmė bei jų santykis su baudžiamąja teise per loginę baudžiamosios teisės normos struktūrą, pateikiami pavyzdžiai kai kitų teisės šakų šaltiniai tampa *ad hoc* ir baudžiamosios teisės šaltiniais; 5) konkrečiais pavyzdžiais siekiama įrodyti visuotinai pripažintų principų taikymą baudžiamojoje teisėje bei jų konstitucionalizuotą pripažinimą Lietuvos baudžiamosios teisės šaltiniais. 6) iškeliamas teismų savarankiškumo problema, teismų sprendimų ir oficialios doktrinos pripažinimo baudžiamosios teisės šaltiniais reikšmė teisingumo vykdymo kontekste, akcentuojant vis didesnę Konstitucinio Teismo svarbą negatyviosios ir pozityviosios teisėkūros procese; 7) atkreipiamas dėmesys į aktyvų baudžiamosios teisės mokslininkų dalyvavimą, keičiant papildant ar naikinant baudžiamosios teisės šaltinių normas, kriminalizavimo ir dekriminalizavimo, penalizavimo ir depenalizavimo procesuose, siekiant išvengti chaotiškų, įstatymų leidėjo inicijuotų, baudžiamosios teisės šaltinių keitimo procedūrų. Tyrimo pabaigoje suformuluotose išvadose atsispindi tyrimo metu pasiektų darbo rezultatų esminiai akcentai.

Summary

When Lithuania joined the European Union on 1 May 2004, the law of European Communities became an integral part of law of the Republic of Lithuania. While the system of criminal law sources is expanding, whereby one legal norm complements or replaces another or there is a competition between them, objective and subjective reasons which cause the occurrence of potential judicial errors tend to arise. In this respect, the official doctrines of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania and the formation of uniform judicial practice of the Supreme Court of the Republic of Lithuania become increasingly important. The aim of the present thesis is to review in principle the established system of criminal law sources in a systematic manner by expanding it with new forms of kinds of legal sources, presenting the concept of the EU *acquis* and certain peculiarities of co-operation between courts and the police in the European Union, *inter alia* the paper reveals: 1) the semantic importance of the use of legal terminology and criteria for distinguishing sources of legal norms and sources of legal thought; 2) specifics of criminal law sources of the Republic of Lithuania and ideas reflected in them during various stages of the evolution of the state and legal sources and priorities of changed protected legal values in the new Criminal Code of the Republic of Lithuania; 3) subordination and correlation of standard sources of criminal law; 4) the content of different forms of criminal law sources and relationship with others sources, examples of judicial practice, potential problems and their solutions, the significance of alternative legal sources and their relation to criminal law through the logical structure of criminal law norm as well as examples when sources of other branches of law become *ad hoc* and criminal law sources; 5) concrete examples aimed at proving the application of generally accepted principles in criminal law and their constitutionalised recognition as Lithuanian criminal law sources; 6) the issue of independence of courts, the significance of recognition of court judgements and official doctrine as criminal law sources in the context of enforcing justice by emphasising the growing importance of the Constitutional Court in the negative and positive legislation process; 7) attention is paid to active participation of criminal law scholars by amending, supplementing or repealing norms of criminal law sources in the processes of criminalisation and decriminalisation, penalisation and depenalisation in order to avoid chaotic criminal law source replacement procedures initiated by the legislator. The conclusions formulated at the end of this thesis reflect the key aspects of results achieved during this study

Panaudota literatūra

Tarptautinės sutartys

1. Jungtinių Tautų Chartija // Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557.
2. Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių paktas // Valstybės žinios, 2002 Nr. 77-3288.
3. Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių pakto fakultatyvus protokolas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.
4. Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių pakto antrasis fakultatyvinis protokolas mirties bausmei panaikinti. // Valstybės žinios, 2001, Nr. 75-2641.
5. 1969 m. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės // Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-480.
6. 1961 metų Bendroji narkotinių medžiagų konvencija // Valstybės žinios, 2001, Nr. 51-1768.
7. Konvencija dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį // Valstybės žinios, 2002, Nr. 23-855.
8. 1969 m. Konvencija dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir už nusikaltimus žmogiškumui // Valstybės žinios, 2002, Nr.23-856.
9. Konvencija dėl nusikaltimų padarytų tarptautiniu mastu saugomiems, įskaitant diplomatus, prevencijos ir baudimo už juos // Valstybės žinios, 2002, Nr. 97-4257.
10. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutai, priimtas 1998 m. Liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje tarptautinio baudžiamojo teismo steigimui // Valstybės žinios, 2003, 49-2165.
11. Tarptautinė konvencija dėl kovos su terorizmo finansavimu // Valstybės žinios, 2003, Nr.8-268.
12. konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvarta // Valstybės žinios, 1998, Nr. 38-1004.
13. Jungtinių tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą // Valstybės žinios, 2002, Nr. 51-1933.
14. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertinami ja, palaikantis Jungtinių Tautų Organizacijos Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą // Valstybės žinios, 2003, 49-2166.
15. Tarptautinė konvencija dėl kovos su pinigų padirbinėjimu ir jos protokolai // Valstybės žinios, 2004, Nr. 40-1297.
16. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos // Valstybės žinios, 2004, Nr.108-4037.

17. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolo Nr. 11, su papildomais protokolais 1,4,6,7 // (Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987; Valstybės žinios, 2000, Nr. 96-3016).
18. Berno konvencija „Dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos“ // Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-988.
19. Konvencija dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto bei turto konfiskavimo // Valstybės žinios, 1995, Nr. 12-263.
20. Europos konvencija dėl ekstradicijos // Valstybės žinios, 1995, Nr.34-819.
21. Europos konvencija dėl kovos su terorizmu // Valstybės žinios, 1997, Nr.7-116.
22. Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos // Valstybės žinios, 2002, Nr. 23-853.
23. Konsoliduota Europos Sąjungos sutartis // Valstybės žinios, 2004, Nr. 2-2.
24. Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinės interesų apsaugos, parengta vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu // Valstybės žinios, 2004, Nr. 112-4178.
25. Konvencija dėl supaprastintos ekstradicijos tvarkos tarp Europos Sąjungos valstybių narių, parengta vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu // Valstybės žinios, 2004, Nr. 112-4176.
26. 2004 m. Spalio 25 d. Tarybos pamatinis sprendimas (2004/757/TVR), nustatantis būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais
27. 2003 m. gruodžio 22 d. Tarybos pamatinis sprendimas dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija (2004 / 68 / TVR).
28. 2003 m. sausio 27 d. Tarybos pamatinis sprendimas dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę (2003/80/TVR).
29. 2002 m. liepos 19 d. Tarybos pamatinis sprendimas Dėl kovos su prekyba žmonėmis (2002/629/TVR).
30. 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pamatinis sprendimas dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos (2002/584/TVR).
31. 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pamatinis sprendimas dėl kovos su terorizmu (2002/475/TVR).
32. 2001 m. birželio 26 d. Tarybos pamatinis sprendimas dėl pinigų plovimo, nusikalstamu būdu įgytų pajamų nustatymo, paieškos išaldymo, areštavimo ir konfiskavimo (2001/500/TVR).
33. 2001 gegužės 28 d. Tarybos pamatinis sprendimas skirtas kovai su sukčiavimu, negrynosiomis mokėjimo priemonėmis ir jų klastojimu. (2001/413/TVR).

Įstatymai ir kiti teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija //Valstybės žinios, 1992, Nr. 31-953.
2. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas //Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos respublikos baudžiamojo proceso kodeksas //Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341,
4. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas // Valstybės Žinios, 2002, Nr. 73-3084
5. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas //Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
6. Lietuvos Respublikos Administracinių teisė pažeidimų kodeksas //Valstybės žinios, 1985, Nr.1-1.
7. Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos //Valstybės žinios, 1993, Nr. 12-296, nauja redakcija Valstybės žinios,2002, Nr. 124-5626.
9. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas //Valstybės žinios,
10. Lietuvos Respublikos karo padėties įstatymas //Valstybės Žinios, 2000, Nr. 52-1482.
11. Lietuvos Respublikos ginkluotos gynybos ir pasipriešinimo agresijai įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1927.
12. Lietuvos Respublikos autorių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios, Nr. 1999, Nr. 50-13. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas //Valstybės žinios, 2002, Nr. 17-649.
13. Valstybės tarnybos įstatymas //Valstybės žinios 1999, Nr. 66-2130.
15. Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas //Valstybės žinios, 2002. Nr. 13-467.
14. Krašto apsaugos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas // Valstybės žinios, 1998, Nr. 49-1325.
15. Valstybės tarnybos paslapčių įstatymas //Valstybės žinios, 1999, Nr. 105-3019.
16. Lietuvos respublikos vyriausybės nutarimas dėl kelių eismo taisyklių patvirtinimo // Valstybės žinios, 2003, Nr. 7-263.
17. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio, ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų // Valstybės žinios, 2003, Nr. 41-1899.
18. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo //Valstybės žinios, 2003, Nr. 52-2357.

Specialioji literatūra

1. Abramavičius A., Mickevičius D., Švedas G. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos Baudžiamojoje teisėje. - Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005.
2. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis: [vadovėlis / V. Pavilionis, G. Švedas, A. Abramavičius...[et al.].-Vilnius: Eugrimas, 2001.
3. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis, 1 knyga.–Vilnius: Eugrimas, 2001.
4. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso komentaras.- Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
5. Dworkin Ronald. Teisės imperija / iš anglų kalbos vertė Karolis Klimka,- Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005.
6. Dabartinis lietuvių kalbos žodynas / Lietuvių kalbos institutas; redaktorių kolegija: Stasys Keinys...[et al.].- 4-asis leid.- Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst.,2000.
7. Hart H. L. A. Teisės samprata, - Vilnius: 1997.
8. Kasacinio teismo jurisprudencija / sudarytoja Irma Randakevičienė. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
9. Lietuvos teisės tradicijos: mokslinės konferencijos, skirtos Vilniaus universiteto Teisės fakulteto profesoriaus Stasio Vansevičiaus septyniasdešimtmečiui, medžiaga. Vilnius ,1997 m. Sausio 10 d. – Vilnius: Justitia, 1997.
10. Maksimaitis Mindaugas. Lietuvos teisės šaltiniai 1918 – 1940 m. monografija. – Vilnius: Justitia, 2001.
11. Maksimaitis M., Vancevičius S. Lietuvos valstybės ir teisės istorija. – Vilnius: Justitia, 1997.
12. Nevera Andrius. Valstybės Baudžiamosios jurisdikcijos principai: monografija.- Vilnius Mykolo Riomerio universiteto leidybos centras, 2006.
13. Piesliakas Vytautas. Lietuvos baudžiamoji teisė.- Vilnius: Justitia, 2006.
14. Soloveičikas Deividas. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės lyginamieji aspektai: monografija.- Vilnius: Justitia, 2006.
15. Vaišvila Alfonsas. Teisės teorija: vadovėlis. – Vilnius : Justitia, 2000.
16. Vancevičius S. Lietuvos valstybės ir teisės istorija.- Vilnius: Justitia, 2000.
17. Šileikis Gintaras. Alternatyvi konstitucinė teisė.- Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
18. Švedas Gintaras. Teisinis bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose: Europos Sąjungos teisės aktai. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.

19. Švedas Gintaras. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje.- Vilnius: VĮ teisinės informacijos centras, 2006.
20. Любашец В. Я., Смоленский Н. Б., Шепелёв В. И. Теория государства и права.- Ростов- на Дону, 2002
21. Поляков А. В. Общая теория права: проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода: курс лекций. – ЦПБ.: Издательский дом С. – Петерб. гос. ун – та, 2004.
22. Теория государства и права. Курс лекций / под ред. Н. И. Матузова и А. Б. Малько. – М. : Юристь, 1997.
23. Теория государства и права под редакцией / М. Н. Марченко. – Москва, 1998.

Teismų praktika

1. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1992 m. balandžio 23 d. sprendimas, serija A, Nr. 236 byloje *Castels v Ispanija*, Nr. 11798 / 85 // <http://www.echr.coe.int/ECHR>
2. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1986 m. liepos 8d. sprendimas, serija A, Nr. 103 byloje *Lingens v Austrija*, Nr. 9815 / 82 // <http://www.echr.coe.int/ECHR>
3. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. sausio 21 d. sprendimas 1999-I byloje *Janowski v Lenkija* Nr. 25716 / 94 // <http://www.echr.coe.int/ECHR>
4. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. lapkričio 26 d. sprendimas , serija A, Nr. 217 byloje *Sunday Times (2) v Jungtinę Karalystę* Nr. 13166 / 87 // <http://www.echr.coe.int/ECHR>
5. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1994 m.rugsėjo 23 d. sprendimas, serija A, Nr. 298 byloje *Jersild v Danija* Nr. 15890/89 // www.echr.coe.int/ECHR
6. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. gegužės 23 d. sprendimas, serija A, Nr. 204 byloje *Oberschlick v Austrija* Nr. 11662/85 // www.echr.coe.int/ECHR
7. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1996 m. kovo 27 d. sprendimas 1996-II byloje *Goodwin v Jungtinę Karalystę* Nr. 17488/90 // www.echr.coe.int/ECHR
8. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1963 m. vasario 5 d. sprendimas byloje Nr. 26/62 *Van Gend & Loos v Netherlands Island Revenue Administration* // <http://www.eur-lex.europa.eu>
9. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1964m. Liepos 15 d. Sprendimas byloje Nr. 6/64 *Flamino Costa v E.N.E.L* // <http://www.eur-lex.europa.eu>

10. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 2005 m. birželio 16 d. sprendimas I-0000 baudžiamojame byloje C-105/03 *pieš Maria Pupino* // <http://www.eur-lex.europa.eu>
11. 1995 m. spalio 17 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl tarptautinių sutarčių“ 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 1995, Nr. 86-1949.
12. 1997 m. lapkričio 13 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 50 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 1997, Nr. 104-2644.
13. 1998 m. liepos 9 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas Dėl 1996 m. liepos 2 d. ir 1997 m. sausio 9 d. įstatymų, kuriais buvo padaryti Lietuvos respublikos baudžiamojame kodekso 310 straipsnio pakeitimai ir papildymai, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. // Valstybės žinios, 1998, Nr. 63-1827.
14. 1998 m. gruodžio 9 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas Dėl Lietuvos respublikos baudžiamojame kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 1998, Nr. 109-3004.
15. 2005 m. rugsėjo 19 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimo Nr. 290 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešos informacijos platinimo tvarkos 12, 14 ir 16 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 53 straipsnio 1 daliai (2000 m. rugpjūčio d. redakcija) // Valstybės žinios, 2005, Nr. 113-4132.
16. 2005 m. Lapkričio 10 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 163² straipsnio (2000 m. liepos 5 d. redakcija) 5 dalies ir šio straipsnio (2003 m. liepos 4 d. redakcija) 6 dalies atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai // Valstybės žinios, 2005, Nr. 134-4819.
17. 2006 m. lapkričio 13 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimas Dėl pareiškėjo Panevėžio apygardos teismo prašymo ištirti ar Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 214¹⁰ straipsnio 1 dalis ir Lietuvos Respublikos baudžiamojame kodekso 192 straipsnio 1 dalis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui // Valstybės žinios, 2006, Nr.123-4649.

18. 2006 m. birželio 6 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis Teismas – Teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 2006, Nr. 65-2400.
  19. 1995 m. spalio 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 16 Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo ar dalyvavimo jame (BK 227¹ str.) apibendrinimo rezultatų baudžiamosiose bylose // www.lat.litlex.lt
  20. 1997 m. birželio 13 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 4 Dėl teismų praktikos taikant įstatymus dėl būtinios ginties ir jos ribų peržengimo // www.lat.litlex.lt
  21. 2000 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 29 Dėl teismų praktikos veikas pripažįstant mažareikšmėmis // www.lat.litlex.lt
  22. 2002 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 38 Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo kodekso normas, reglamentuojančias baudžiamųjų įstatymų galiojimą laiko atžvilgiu // www.lat.litlex.lt
  23. 2003 m. Gruodžio 29 d. Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 42 Dėl teismų praktikos taikant Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis ir Baudžiamojo bei baudžiamojo proceso kodeksų normas, nustatančias asmenų išdavimą užsienio valstybei arba perdavimą Tarptautiniam baudžiamajam teismui, apžvalga // www.lat.litlex.lt
  24. 2005 m. birželio 23 d. Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 52 Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose // www.lat.litlex.lt
  25. 2004 m. balandžio 20 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-218/2004, kat. S-2.1.2.1.15.
  26. 2005 m. birželio 28 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-295/2005, kat. 1.2.8.1.
  27. 2005 m. lapkričio 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-645/2005, kat. 1.2.8.1; 2.1.2.4
- (S).
28. 2003 m. gruodžio 9 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-718/2003, kat. S-2.1.2.1.15.
  29. 2005 m. gegužės 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-362/2005. kat. 1.2.22.1.; 2.6.4.

30. 2005 m. gegužės 17 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-309/2005, kat. 1.2.19.1; 2.1.2.10; 2.4.7.
31. 2005 m. gruodžio 13 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-649/2005, kat. 1.1.1.2.3.; 1.2.20.; 3.1.9.;3.2.
32. 2006 m. kovo 7 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-152/2006, kat. 3.1.18.; 1.1.1.2.2. (S).
33. 2005 m. Kovo 23 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinės teisėjų kolegijos sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁵-39/2005, kat 20.